
BİBLİOGRAFYA

(Bu sütunda yalnız hukuk ve ekonomi eserleri tedkik edilir. Gözden geçirilmesi istenilen eserler, iki nüsha olarak, Mecmua kütüphaneye memurluğuna gönderilmelidirler).

PROF. Dr. RICHARD HONIG — HUKUK FELSEFESİ.-
BİR CİLT, 160 SAHİFA, 2 Cİ BASIM, İSTANBUL, 1935.
(BURHANETTİN MATBAASI).- ÇEVİREN : DOÇENT Dr. M.
YAVUZ.-

Bu yıl Prof. Dr. Honig, Hukuk Felsefesi kurslarını, oldukça geniş ve canlı bir bakımdan anlatmağa başlamış, böylece takrirlerine gerçekten büyük bir tad vererek iyi bir çıkır açmıştır. Kursların başına geçirdiği ön sözde ilk yarım yılda dersine haftada bir saat daha katıldığından istifade etmiş olduğunu söylemektedir ki bu da Üniversitede Hukuk Felsefesine önem verilmeğe başladığını gösterir. Hukuk anlamlarının Felsefe bakımından çözenmesi (tahlili) doğrusu bizim için incelenmesi pek değerli olan bir gerekliliktir. Bunun için de Hukuk idesinden, bu idenin anlatılması ile öğretilmesinden hiç bir şeye kıymak doğru olmadım gene sayın Profesör kitabının başında söylüyor: böylece ancak bu kursa verilen saatların fazlalaşmasıdır ki, bu incelemeye yol açmakla hukukun bilgi toğrusına az olsun bir yer verdirmeye mümkün kılmiştir. Buna ne kadar çok sevinsek değeri vardır, çünkü her halde pek yerinde harcalanmış bir gerekliliktir.

Profesör Honig'in aynı zamanda iyi bir romanist olması bu-

rada kendisine yardım etmiştir sanmaktayız. Çünkü Hukukun bilgi toğrusunun kavranılması, her şeyden önce onun kökündek işleyebilen bir sağ görüşü güdebilmekle kazanılabilir: bir romanist ise, hukukun inceliklerine pek duru bir gözle baktığından, onun için gerektiği zaman bir hukuk felsefecisi olmak güç bir şey değildir sanırız. Sayın Profesörün de başlangıcında ortaya koyduğu görüş tarzı bunu imler: ilk sahifasından şu cümleleri göz önünde tutalım: (. öğrenmeğe olan sevgi, insanı, birbirine bağılı bilgilerin birliğı manasında ilme götürür. Bilgilerin bu birliğı, üzerinde felsefe yapılmak istenen *mevzua* *derin surette nüfus* etmeksizin elde edilemez. Ve bu nın da plâna göre yapılması gerektir.) Burada, başka sözlerle yukarıda anlatmak istediğimiz manayı mürad etmiş oluyor. Çünkü sayın Profesörün «*mevzua derin surette nüfus*» edilmesini şart koşması ile bizim bir romanistin hukuk bilgi toğrusunun kökündek işleyebilen bir sağ görüşü güdebileceğini yazmamız tek bir neticeye varıyor: her hangi bir bilginin Felsefesini yapabilmek için onun inceliklerini kavramış olmak gerektir. Böylece varılmak istenilen gaye, bir romanist için, Hukuk Felsefesi yapmak Roma Hukukunun inceliklerine nüfus ettiğinden dolayı kolay olduğudur.

İşte bundan dolayı bilgi birliğı, bizim için, hukukun anlamında, özünde, idesinde, değeri ile son olarak ereğinde - gayesinde - görülecektir. Bütün bu bakımlardan ortaya bir tek durumun ayrı ayrı yollarda kullanılması çıkacak ki işte bilginin felsefe birliğini de bütün inceliğıyle bize gösterecek olan budur. Profesör Honig kitabında, ilk temelleri koyduktan sonra bu gerçekliğı etrafı ile anlatmak ister görünmektedir. Yarım forma kadar tutan ikinci bölge, baştan aşağı bu meselenin izahına hasredilmekle hata edilmemiştir, fikrindeyiz.

Burada sayın Profesörün pek güzel söylediğı gibi hukuk anlamı daha ziyade gözümüze görünen bir durumu belli eder. Bununla toplulukta geçen, gerçek olan ve karşı gelinmesi sosyal kudreti işleyen bir çok kuralları, yani ulusal hukuku; yahut bir çok ulusların geçer tanıdıkları kuralları yani en geniş anlamı ile uluslar arası hukuku anlamalıdır. Burada kurala karşı gelinmesi ortaya sürülemez, sürülmesi doğru değildir, ancak karşı gelinmesi sosyal bir kudret kırılmanması doğuran ve böylece ulusal yahut arsiulusal muhitte geçerliğı tanınmış olan kuralların her biri şüphesiz ki hukuk kurallarıdır.

Halbuki hukuk idesi amacı öne sürmekle olandan ziyade olması lâzım geleni imler. Bugün geçen kurallardan çok, onların ne yolda düzeltilmesini göstermeğe anmaktadır. İşte böylece bu anlam ve ide karsılığı pek canlı bir özlükle ortaya konulmuş oluyor ki sayın profesörün lâtince *essentia* kelimesinden istihdaf ettiği de asıl bu maksat olsa gerektir. Doktor Yavuz Akbay kardeşimizin burada gözüken benzerliği ve bunun birbirine tıpkı düşmesini büyük bir kolaylıkla anlatmasından bir az karanlık olması pek de aykırı görünmemesi doğru olan bu kısımlar, okuyanın hoşuna giden bir açıklık kazanmıştır.

Evet, Hukuk anlamı ile özü, ve idesile ereği çiftler çiftler birdir; aralarında bu bakımdan benzerlik vardır. Sonra her iki çift de, objektif birer varlıktır; bu bakımdan da birbirlerine benzemektedirler. Ne yandan bakılsa bunlar, kendiliğinden var olan realiterlerdir: onun için hukukun kendinden duran, temelli bir tek cephesidirler. İşte bu görüş hukukta «özü» ve ideyi «ereği» sübjektif cepheye karşı birleştirilir ve yukarıda sayılan dört noktayı bir alan olarak ortaya koyar. Sübjektif diye anılan ve işbu dört noktanın karşılığında bulunan öbür varlığa gelince bu da hukukun değeri fikridir ki - Profesör Honig'e göre - daha fazla ikinci derecede bir önemi vardır. Çünkü (. . . . kıymet hakkındaki tasavvur.. bir işe yaramanın neticesidir. Kıymet yalnız bizim için vardır.)¹⁾ Fakat burada sayın Profesör bir az fazla realist olmuştur sanırız; hukukun değeri de, her değer gibi bir işe yaramakla ölçülür. Bundan dolayıdır ki - daha ziyade - *bizim için* vardır. Bu sözlerin doğrulduğunu su götürmez, ancak bunlardan çıkarılmak istenilen neticeyi, yani sübjektif bir varlığın öneminin ikinci derecede olmasını kabul edemeyiz. Hattâ hukukun değerine dayanan sübjektif telâkkiyi, öbürsünden üstün tutan bir çok hukuk bilgini, - hem de en belli başlılarından olmak üzere - vardır. Profesör her halde bunu da sezinmiştir ki bir az ötede (. . . . *realist görüşle* verilen bu mana yanında bir de onun *idealist* manası vardır) diyor ve bundan (. . . hangi şartlar içinde bir hukukun . . . kıymete değeri) olabileceğini kastettiğini anlatmaktadır²⁾.

Burada *hukukun değeri* realist manada onun gayesi, *ereği* ile eşittir. Çünkü en son her iki varlık hukukun neye yaradığını

1) Bahsolunan eser sahifa 9

2) Bahsolunan eser sahifa 9-10

göz önünde tutar; yalnız aralarında şu ayrılık bulunur ki, hukukun değeri yalnız yaradığı işe göre ölçüldüğünden daha pratik bir durumda olduğunu iyi bilmek lâzımdır. Halbuki varılacak erek, daha çok bir felsefe anlamı olduğundan yarayabileceği, yaraması lâzımgeldiği hal ile, yani cemiyet hukuku olarak konulmasının sebebi ile birdir. Bundan dolayı da ölçüsü daha mücerret, güttüğü yol da *kendiz* değil tersince yaşayamı, hukuk kuralını ortaya koyanın kastettiği manaya uygun objektif bir noktadır. ³⁾

Halbuki Sayın Profesör buradaki ayrılığa yeter derecede işaret etmemiştir, fikrindeyiz. Yalnız hukukun idealist bakımdan değerinin, hukuk idesi arasına girdiğini kısaca söyleyip geçmiştir. Bunun sebebini de şöyle anlatmaktadır; «..... Hukukun takdiri hususunda bize ölçü veren.....» hukuk idesidir. Burada geçer, yani devletçe kendisine şekil verilmiş olan hukukla ülküye uyar, yani tasavvur edilen hukukun arasındaki ayrılığa benzeyen bir fark vardır. Hukukun gerçek değerince ideal değeri nasıl anlamı ile idesi birbirinden ayrı ise öylece birbirlerine aykırıdır.

Bundan vardığımız netice şudur ki erek, ideye ve ülküye uyan hukukun bir bakımdan gözetilişini kavrar; özlük ise anlama ve geçer konulara dayanır, hukukun başka bir yandan görünüşünü sınırları içine alır. Bunu kaydederken *hukukun değeri idealist bakımdan* tam olarak değilse de daha ziyade birinci bakım yönüne doğru gittiği ve *realist bakımdan* da - el ile tutulan yahut göz ile görünen yaramayı ölçü olarak edindiğinden - her halde ikinci görünüş akımı ile eşit olduğu söylenilmelidir. İşte Prof. Honig'de (..... sadece hukukî idrakin bir dileğidir.....) deye anlatmak istediği ve (..... ancak..... hukuk için bir tekâmül hedefi olarak düşünülür) olarak tavsif ettiği hukuk tasavvuru ile buna işaret etmiştir sanırız. ⁴⁾ Ne yazık ki böyle açık bir düşünöeye uyacak açık bir ifade kullanmamıştır. Halbuki kendisi Stammeler'in fikirlerini anlatırken bu müelliften daha açık olarak (..... mutlak surette geçer hukuk hükümleri yoksa da hukukun umumen geçen prensipleri nazariyesi mümkündür diyor. İşte biz sayın profesörden yukarıki cümle için de böyle açık bir ifade beklerdik; bunu göremeyişimize sebep her ne olursa olsun bizim için bunun bir yitik teşkil edeceği meydandadır.

*
**

³⁾ Bahsolunan eser sahifa 11

⁴⁾ Bahsolunan eser sahifa 11 - 12

Rechtsphilosophische Grunfragen'dan alınmış esaslı bir temel de ilmin özlüğünün daha ziyade bir metot sorgusu olarak ortaya çıktığıdır; profesör bunu bir çok yerlerde tekrar ettiğine göre kendisi de az çok - hiç olmazsa bu meselelerde Stammler'in fikrindedir.⁵⁾ Buna uygun olarak da şuurlu bir hukuk ilmi tarifi yapıyoruz: «Hukuk, insan cemiyet hayatının cebri nizamıdır.»⁶⁾ Bu tarifi profesör Honig tarafından denildiği kadar (umumca tanınmış) olup olmadığını burada aramıyacağız; yeter ki, Hukuk Felsefesi kurslarının başında elimize Profesöree onaylanmış ve hattâ onun tarafından tanınmış olarak ileri sürülmüş bir tarif geçmiş olsun. Fakat dilediğimiz ve sayın profesörden hususi olarak öğrenmek istediğimiz bir nokta vardır: acaba bu tarifte geçenlerde ölen Duguit ile Viyana'nın meşhur Profesörü Kelsen'in tesirleri gözüküyor mu? bir az önce zikrettiğimiz tarif daha ziyade hukuk hükümleri içerisinden *elenerek* elde edilen bir erek (gaye) tarifidir; Profesör Honig'de bunu bir *Zweckdefinition* olarak kitabının başına koymaktadır. Fakat aynı zamanda bir prensip tarifine de temel olabileceğini söylemeği unutmuyor⁷⁾. Bununla hukukun *bilgi (anlam)* tarifinin yanında bir de ide tarifi yer alması lâzımgeldiğini imlemiş bulunmaktadır. Doktor Yavuz Akbay kardeşimizin «öz» anlamlar diye türkçeye çevirdiği almanca rein tabirini hukuka yaraştırmış, böylece Reinrechte, öz hukuk ve reinrechtsbegriff öz hukuk anlamı olmuştur. Hukukun bilgi toğrusu nasıl geçer hukuku içine alan bir öz anlam tarifi üzerine kurulmuş ise, öylece hukukun ide-erek- toğrusu da geçerliği gerek olan, geçer olması lâzım gelen bir mütaal düşünceye dayanır, gaye tarifine temel kurmuş olması lâzımdır. Her iki toğru da kendilerini bir felsefe usulü ile anlamına dayatmışlardır bir felsefe anlamının da ne kadar toğruk kalırsa o derece ülküye uygun olması lâzım geleceği ve o merteye hayatın dışında olacağı pek doğru olarak ileri sürülebilir ki en son bütün bunlardan çıkarılacak tek bir netice vardır: o da hukuk bilgi anlamında gördüğümüz birliğin hukuk felsefesince henüz elde edilememiş olmasıdır.

Acaba gelişimde böyle titiz davranan Profesör Honig, konusunda ilerledikçe de bu halini olduğu gibi muhafaza edebilecek

5) Bahsolunan eser sahifa 12 - 13 - 14

6) " " " 14 -

7) " " " 15-16-17

midir? Bu soruğa çabucak bundan şüphe edilmesi doğru olmayacağı cevabı verilmelidir. Hukukun bilgi toğrusını inceleyen ikinci bahiste çok iyi esaslar güdülmüştür; kitabın bu kısımları pek doğru kavranılmış bir sağ görüşe dayanmaktadır. Burada başlangıcını zikretmeden geçemeyeceğim: «gördük ki hukuk felsefesi, hukukun genelce geçer unsurlarını hukuk idesince müttehit bir şekilde kavranılmasını ilmidir. Böylece . . . öz hukuk tetkikimizin dışında kalıyor. Çünkü bunun anlamları buldukları yerdeki mevzu hukukun vaziyet ve tesir alanına bağlıdır.»⁸⁾ Bütün bir sağlam temsili birdenbire yana bırakmak tam ölküye uyar idealistce bir iştir. Bir az aşağıda da (. hukuk felsefesine başlarken hukukun ilimce . . . kabul edilen tarifinden yürümek doğru ve yerinde olur) demekle bu söylerini bir kez daha onaylıyor.⁹⁾ Burada Rudolf von İhering'in Zweck im Recht adlı hukuk felsefesi eserinin başına geçirdiği züpdeyi zikrediyor: «Bütün hukuku yaradan, onun ereğidir.»¹⁰⁾ Eğer doğrusu aranılacak olursa, bu cümle pek geniş bir felsefe yüresini kaplayan büyük bir sözdür. Bugün için de yalanlanmadan korkulmayarak denebilir ki: *Hukuku başlıca ereği yaratır.*

Yarım asrın değil bir çok asırların değiştiremeyecekleri bazı hükümler bulunur ki «fakad yetebeddülülabkâm, bitagayyürulezman» kuralına *exceptio confirmativo* olurlar. Bu da onlardan biridir ki Profesör Honig dönüp dolaşıp gene bu noktaya geliyor; eserinin 22 ci sahifesinde (. hukuk toğrusundan, hukuk tekemmülünün pratik amacını ve hukuk felsefesinin toğruk ereğini görmemize) şaşmalıdır demek istiyor. Peki ama öyle ise Von İhering'in fikirlerini reddeder yollu bir durum alması nedendir? Çünkü gele gele gene oraya dönüyoruz sayın Profesör, belki de son Alman hukuk felsefecilerinin bıraktıkları izlerin tesirile Von İhering'e hakkettiği önemli yeri vermekten çok uzaktır. Halbuki bir az önce de söylediğimiz gibi hukuk ilimi bugün bile başlıca temellerinde ünlü Göttingen Profesörünün kurup bıraktığı izlerde ilerlemektedir.¹¹⁾ Hukukun bilgi

⁸⁾ Bahsolunan eser: sahıfa 20

⁹⁾ Bahsolunan eser: sahıfa 20-21

¹⁰⁾ Von İhering: Der Zweckim Recht, Motto: Der Zweck ist der Schöpfer des Ganzen Rechts.

¹¹⁾ Rudolf Von İhering, der Zweckim Recht, hususile Zwangbergrif ile Zweckbegriff dediği zorlama ve erek anlamlarında sahıfa. 1 ilâ 24 ve 181-200.

tarifine gelince; bu bakım da özünü tayin eden bütün belgeleri kayrar bunları her yerde geçer köklerinde toplarsak bilgi toğrısının kurulmasına yarayan temeli ele geçirmiş oluruz. İşte bu tarif için Profesör Honig önceden ileri sürdüğümüz erek tarifini gene ele alalım demektedir; bu da "*Hukuk*, insan cemiyeti hayatının cebri düzenidir." diye toplanılabilir.¹²⁾ İmdi bu tarifteki (*cemiyet*) - birlik - anlamını malum deye kabul ederiz bundan birbirine bağı ve dayanışmış *tek şahısların birliği anlaşılır*.

*
*

Sayın Profesör Cemiyet hayatından ne anladığını da izah ediyor : Diyor ki *cemiyet hayatından kastedilen belli bir birliğe mensup tek şahısların belli kultur amaçlarına çevrilmiş hareketleridir*¹³⁾. Böyle bir kultur anlamından her hangi bir insan cemiyeti hayatının bir takım uyuşmalar neticesinde teayyün edeceğini anlarız. Bu uyuşmalar, sayın Profesörün dilediği gibi küçükçe birlikler için doğrudan doğruya olur, yani şirketlerde ve cemiyetlerde her kes, veya çoğunluk, doğrudan doğruya isteğini ortaya koyar. Halbuki ulusal birlikte dışarıdan bir isteğin ortaya konulması burada bir Anordnung, buyruk olarak görünür. Ve hukuk düzenini işte bu gibi buyruklar yapar¹⁴⁾.

Profesörün bahsettiği son madde cebri ne yolda ve nasıl yapıldığıdır. Bunu da topluyarak deyebiliriz ki: *Hukuk, yapılması gerek ve kabil olan buyruklardır ki birbirine bağı tek şahısların kurdukları birliğe hitap ederler, ve konuları da insanların hareketleridir*¹⁵⁾. Bu tarif hem bilgi tarifi hem de ayrı ayrı noktaları aydınlatan geniş ve etraflı bir felsefe anlamıdır. Hiç olmazsa, cebri buyrukların özlerinin ne olduğu bu suretle kararlaşır: Hukuk, geçer buyruk olmasile bir yandan ahlák ile ürtten, - alışkanlıktan - ve öbür yandan kendiz işler ve edişlerden ayrılıp kavradığı yüre her üçünden daha dar olarak insanların bir yerde kurmuş oldukları siyasal sosyal birliğin şekillendiği tek şahısları muhatap tutar.¹⁶⁾ Profesörün Stammeler'e muzaif olarak gösterdiği Rechtsnorm idesi, eskidenberi Türklerde

12) Bahsolunan eser: sahifa 22

13) Bahsolunan eser sahifa 24

14) Bahsolunan eser sahifa 25

15) Bahsolunan eser sahifa 26

16) Bahsolunan eser sahifa 27-28

diriliği göze çarpan *tüğre kurah* anlamı olarak yaşamaktadır; bu kurah çok ulusal düzenlerle oylarını yaptıkları gibi, *şuubî* medeniyeti üzerinde atağlıg elde ettiklerinde, islâm felsefesinin temel direklerinden biri olmak üzere öne sürmüşlerdir: halâ Türk Hukuk bilginlerince kurulmuş olan bu *hıtabı teklifi toğrısı fıkhıta yerini tutmaktadır* ¹⁷⁾.

Hukukun bilgi toğrısı için ana hatlor adını taşıyan ikinci bölgede Profesörün Kantada pek çok önem verdiğini görüyoruz. Bunun şüphesiz çok sebepleri vardır, fakat bize öyle geliyor ki Kant daha ziyade bir ahlâkçıdır, ve öz hukuk felsefecisi olarak tutulmalıdır. Von İhering gibi hukuk felsefesi ile, onu yapmış olmak için uğraşmamış - öz a'lım kritiğinde - sırası gelince ahlâka zeyl olarak - hukuktan bahsedegelmiştir. Bunu fark etmekle Kantı küçüksemiş, onu beğenmemezlik etmiş olmuyorum: felsefeci olarak çağımızda yetişen en büyük bir bilgidir. Hattâ Profesör Honig'in öz anlamlar diye düzeltmek istediği bazı yerlerde Kant'ın terimlerini daha iyi bulmuşumdur: Uzağa gitmeğe hacet olmaksızın Gesetzmässigkeit'i kanunilikle ve Rezeptivität'i ahelikle çevrilebilirlerse de Spontaneität için fikrin ihtiyarını doğru bir çevirme yolu diye kabul edemeyeceğimi burada sırası gelmişken, okurlara bildirmeden geçemeyeceğim ¹⁸⁾.

Doğrusu da apriori anlam terimini - kabli yahut önceden demekle lâtince apriori sözünün ifade edilemeyeceğine kandım, - ve onun karşılığı olarak ve yine terim olmak üzere aposterioriyi yani bir takım tecrübeler sonu elde edilen anlamı - burada da badi ve sondan terimlerine lâtincelerini tercih ettim, - çok yerinde harcanılmış sözler sayarım. Bu ayrımı hükümler için de tatbik edebiliriz ve tecrübe hükümleri, aposteriori yani kavrayışlara dayanan hükümler ile zaruret yani apriori menşeilî kökleri birbirinden farklı olarak görmemiz lâzımdır: gerçi bunlar da her ne kadar gene kavrayışlara dayanırlarsa da sebeplerinde fikri birer zaruret vardır, öyle olması gerek olur. Bu da başka türlü olamaz, ve olması Loğuşa aykırı düşer. İşte bir düz çizgiye muayyen bir noktadan ancak bir müvazi çekilebileceği hakkında veya buna

¹⁷⁾ Merhum Profesör Seyit beyin bunun üzerinde yazdıkları - Gökalp'in fikirleri ile süzülerek - bugün bile çok faydalı olarak okunulacak konulardandır. (Mehmet Seyit; usulü fıkıh dersleri ikinci ve üçüncü cüzüleri, sahifa: 80 ve aşağısı, 218 ve aşağısı.)

¹⁸⁾ Bu söylediğimiz terimlerde bahsolunan eserin 37-38-39 uncu sahifelerindedir.

benzer her hangi bir hendese, sayıg ve cebir hükmü gibi ²⁰⁾. Bütün anlamlar için denebilir ki bunlar ancak *kuralların*, hem de ayrı ayrı süzerek elde edebileceğimiz idelerin verdiği tecrübe hükümlerini kullanarak çıkarageldiğimiz uyarlık kurallarının, *düşüncemizde bıraktıkları izlerdir*. Biz, onlara kavrayışımızın her zamanki toplamalarından doğan pratik birer görüşün her işe yayılmış ve bilgileşmiş çekisi deyebiliriz, böyle telekki ederiz. Böylelikle eserin ikinci bölgesünün bir özü çıkarılmış, artık bundan sonra hukukun bilgi toğrusı için Profesörün söylediklerini anlatmanın sırası gelmiş olacaktır.

*
* *

İlkin kendimize soracağımız soru hukukun ne idiği olsa gerektir; önceden buna bir tarifle başlamış ve demiştik ki; «insan cemiyetinin cebri düzenidir.» Bundan anlaşıldığına göre, hukuk bir düzen, hem de içtimai ehemmiyeti büyük olan bir düzendir. Demek isteyoruz ki bir *istek*, yani - burada istek çevreye bizce dilenen bir çekide düzeltmek duygusu olduğu için - bir normdur. Çünkü bu gibi bir doğruluğa çevrilmiş belli gereklikten çıkarılan esasları ölçmek için lâzım olan prensiplere norm adı verilir. Bunların da en son buyuruklardan kurulageldiklerini göz önünde tutarsak, - ki buyuruk (anordnung) bunların en çok görülen bir şekli olmakla hepsine teşmil edilebilir - Hukuk hükümlerinin birer iş yolu olduğu meydana çıkar. Gerçi hukuk hükümlerinden bir çokları, dış kılıplarınca birer adordnung degillerdir, fakat bunların içinde her halde manaca birer buyuruk vardır. Bunu biraz aydınlatalım: «Öldüren kimse öldürülür» dediğimizde *öldürmemelisin*, ve «ahm satımda satan, malını teslim eder» dediğimizde *eğer teslim etmezse, bunu yapması için zorlanır*, buyurukları vardır. ²¹⁾

Burada Profesör Honig'in ortaya attığı «buyuruk toğrusı» ve «şarta bağlı hüküm toğrusı» ayışmasında Kelsen'e karşı Bierlingin haklı olduğu su götürmez. Juristische principienlehre müellifi abes ile isbat etmeği kendi toğrusı için temel taşı yapmıştır. Aristo, hükmü bir bilgi, bir düzen yahut bir gerçeklik bildiren cümle olarak tarif eder; öğüt ise böyle değildir. Pek pek bir tavsiye olarak görülür. Hüküm bir buyuruk olabilir çünkü ya doğru olan bir yol gösterir ya doğru (gerçek) bir bilgiyi imler, öğüdün yapacağı iş ise başkadır. Kesin olur da bir buyuruk gibi

²⁰⁾ Bahsolunan eser sahifa 40-41

²¹⁾ Bahsolunan eser sahifa 49-50

görünürse hükümler arasına girer; işte o vakit bir düzen kuralı gösterir bir norm olur, bunların da hepsi birleşince hukuku tamamlar. Halbuki yalnız tavsiyede kalınca aslında bir cebir olmaz ve sonlayın «iyilik yapan mevlasını, kötülük yapan belâsını bulur» gibi sırf normal yahut «yurdu büyük (veya küçük) oğul bekler» gibi alışkanlığa dayanan birer düzen olur.²²⁾

En son burada da hukuk hükümlerini insanların birbirile olan münasebetleri gibi görerek karşılıklı hak ve yüküm (borç) bildirmesi sonunda Profesör Honig'in kullandığı bir sözü zikretmeden geçemeyeceğim: «Hukuk hükmünün şuurlu olduğu kadar geniş mana ve ehemmiyetine uyan en haklı tavsif olarak buyuruk sözü görülebilir.»²³⁾ Norm bir buyuruktur dediğimiz zaman hitap ettiği her iki tarafa da yüküm (burada doktor Yavuz Akbay kardeşimiz gibi yükümü Pflicht karşılığı olarak alıyorum) verir demekle fikrimizi sağlamak en doğru bir görüş olur ve bunun böylece anlaşılması Alman filozoflarının fikirlerini kavrayabilmek yollarının en kuvvetlilerinden biridir. Söyleniş tarzı, daha doğru bir terimle herhangi bir şeyi anlatmak için kullanageldiğimiz dil tarzı o şeyin üzerindeki görüşlerimizden doğan ve doğrudan doğruya kendi öz görüşümüzle kavrayışımızın bir anlatılması olan bir imdir. Bilgi istediği kadar ilerlesin biz gene elle dokunulacak belgelere - yahut öyle görünenlere - inanırız. Fakat tabiat bilgilerinde böyle olduğu halde kültürde büyük bir fark vardır: Bu yürede bildiklerimiz belki derinleşir ve ayrılır. Fakat genişlemez, daha doğrusu genişlediği bizce kesin olarak bilinemez.²⁴⁾

İşte bunun sonunda, son yüz yıl içinde Alman felsefesini iyi belirtenlerden birinin dediği gibi hukukta bir gereklik değil, ancak normu dinlemeyenlere karşı bir sitem vardır. Bu da şununla belli olur ki hukuka karşı gelebilmekte insan hürdür²⁵⁾. İşte bu mektepten olan Alman felsefecileri mes'uliyeti bunun üzerine dayatıyorlar ve temyiz için oylarını böyle sağlıyorlar. Son Alman felsefecilerinden Hartmann bile 1926 yılında çıkardı-

²²⁾ Bütün bunlar gene bahsolunan eserin 57-60 sahıfalarında vardır.

²³⁾ Bahsolunan eser sahife 64

²⁴⁾ Sayın profesör her vakit zikrettiği Kant ile Hegel ve şimdiden sonra bir kaç kere kuvvetli misaller getireceği Fichte, Nietzsche ve Laun ile bu kadar olsun ülfet etmek lâzım olsa gerektir.

²⁵⁾ Doğrusu da eğer Laun'un görüşü gerçekleşecek olursa, bunun zannedildiği kadar abes olmadığı meydana çıkar. (Bahsolunan eser sahife 76.)

ğı ethiğinde temyiz kabiliyeti ahlâkî hürriyetten başka bir şey değildir diyor ²⁶⁾.

Geçer hukuk için bütün yazılanlardan toplu olarak çıkan mana şudur ki hukukun bilgi toğrusı adamlar tarafından yapılan her düzen gibi bir kaç eksigi olan bir şeydir, bu bakımdan düzeltilmeğe elverişli bir varlıktır. Bunu da hukuk idesi yapacak, *olanı bildiren bilgi toğrusı, olması gereği gösteren ülküye yerini bırakacaktır.* İşte bu örnek, ide kitabın üçüncü bahsının konusu oluyor.

* * *

Üçüncü bahis pek önemli bir başlık taşıyor : hukuk felsefesi tarihinde hukuk idesinin açılış ve evrimi... bu da merakımızı pek çok uyandırması lâzımgelen bir konudur. Çünkü tarihçi kılığında bir az tarihe meyletmiş hukukçu olarak geçinmekteyiz. İşte bu sebep öne sürüldükten sonra asıl söz başına gelelim : hukuk felsefesi hakkında tutulan yollarca birbirinden çok ayrı her bir felsefe mektebi bu hususta bir ide bilgisine ulaşmak istediğinde beraberdirler. Her mektep fertçi, yahut cemiyetçi hukuk telakkisinde mutlak (bagınsız) veya nisbi (şarta bağlı) geçerliği güder, gerçekliği ülküye uzak yakın görmek dolayısıyla üç görüşün çifter çifter ayrıldığını göz önünde tutacak olursak tam 12 toğrı karşısında bulunmamız gerektir. Fakat bunların evrimi bize şunu da öğretir ki her zaman her felsefe görüşünün parlamasına elverişli olmaz; bundan doğan ilk görülen sonuç son yüz yılıdek hukuk felsefesine önderlik eden tabii hukuk mektebinin, bu uzun hükümlerliğinde başlıca üç büyük yön almış olduğudur.

Bunlardan birincisinin ilk çağın, daha doğrusu Akdenizde Yunan ve Roma kültürleri ile yakın doğunda buna öncü olarak Mısır, Ege ve Kalam kültürleri çevresidir. Stoiklerin - son zamanlaradek kullandığımız terimle revakiyenin - telakkileri ile Roma hukukçularının fikirlerinden, hele Cicero ile Ulpianus'ın ve onların yolile Eflâtun -Platon- ile Sokratis'den ilk kesim görüşlerini alan bu mektep ne kadar Mısır, Ege ve Kalam kültürlerinin etğerliği altında bulunduğu pek doğru olarak bilinen ²⁷⁾. Yalnız pek iyi oranladığımız bir şey varsa bunların ve -

²⁶⁾ Bahsolunan eser sahife 79

²⁷⁾ Bu ilk düşünüş yolunun ortaya çıktığı için «Hukuk Felsefesi» nin 56-57-58 inci sayfalarına bakılabilir.

nizde kültür yayıcılığı yapan TİRRHEN'li tecimerlerin, «Pun» ve başka bir sözle «Fin» lilerin taşıdıkları oylar bu ilk çağ kentlerinde henüz kararlaştıramadığımız bir genişlikte yayılmış bulunduklarıdır²⁸⁾.

Bu yön, o çağın kültürüne o kadar uygun gelmişti ki hiç bir işkile alan bırakmayacak bir güçle toğrıyı kaplamıştı. Hukuk idesini -ülküsünü- pek kesin bir kavrayışla etkerliği altına almış, bütün hukuk bilgi felsefesinin yüzlerce - belki binlerce - yıl hiç sarsılmayan, sarsılamayan bir temeli olarak tarihte yer almıştır. İşte yalnız bu yandan olsa bile, Profesör Honig'in ona kâfi gördüğü yerin hiç olmazsa üç katını hakketmişti; fakat ne ise burasını geçelim.

İlk çağ fikirlerinden hukuk felsefesinin aldığı bu yönelti orta çağda yerini Nom kültürüne bırakmıştır. Uç batıda etgerliği lâtin Jus Canonikusunun, Bizans çevresinde de Yunan kilisesi etgerliği ortodoks Kanonalarının hüküm yürütmelerine vardı. Böylece nasranî ruhaniliğinde ikilik belirmesini doğuran sebepler kilise hükmünün de daha sıkı bir şekilde korunmasını sonladı. Gene orta çağda İber yarımadası güneyinden Haydarabad'a ve Tuna boyundan Kazan yolu ile Çin Büyük divarı içerisine değin bütün islâm ellerinde ise hukuk felsefesi bir tek görüş yolu güderdi: Buralarda hukuk ülküsü fıkhıta toplanmış, dahası var fıkahın bile bu yürenin en büyük parçasında tek bir yön almış olduğunu görürüz. Ben öyle sanırdım ki Prof. Honig evrensel kültürde derin bir iz bırakan bu iki akımdan az çok olsun bahsedecektir: eserinde böyle bir tek sahife bulmayışım beni doğrusu şaşırttı. Fakat dahaca şaşıtığım bir şey doktor Yavuz'un bunun için -not halinde olsun- bir sey söylemiş olmadığıdır. Bütün bu bahisler hukuk ülküsünün bir devirde aldığı çekiği göstermekle insanlığın fikir kültüründe önemli birer yer kaplamış sorulardır; hiç olmazsa her birine birkaçar satır tahsis edilecekti.

Artık orta çağdan ayrılarak zamanımıza ayak atarken yetişen büyük hukukçu ve felsefecileri bizim de saymamız gerekmez. Kitapta bunlar oldukça açık bir dille anlatılmışlardır²⁹⁾. Burada çok değeri olan iki eser Vangroot'un ve lâtincelemiş adı ile

²⁸⁾ Fin. Finli ile Pun, Pön sözlerinin, TRVSQUİİ'lerin ilk oymakları bulunmaları çok doğru görülebilen bu TİRRHEN'liler ile sonradan Sur diye ün-salan Fin kendinin-Yunan harflerile Tēgē yazılan - adını karşılaştırmak pek önemli olur.

²⁹⁾ Anılan eser 89-93 sayfaya kadar.

Grotius'un 1625 yılında bastığı «De Jure Belli ac Pacis» i ile Hobbes'un «Leviathan, or the matter form for a comenwalth»ıdır ki bunlar yeni çağ tabii hukuk mektebini etgerliğinde tutan sosyal bağıntı toğrısının kurulmasında olan tesirlerinden başka, toğrının başhea kuranlarına yani Rousseau ile Kant'a ilham vermiştir. Bunların temelini attıkları toğrı sosyal bağın bir *hipotez* = *Hyhothèse* olduğudur ki bunu Rousseau imlemekte ve Stammler gene açıkça anlatmaktadır. Sayın Profesör burada Rousseau'nun düşündüğünü Fransız devrimi, idelogi olarak benimsediğini ileri sürüyor ki pek doğrudur; fakat devrimciler toğrıya bir gerçeklik görünüşü vermişlerdir ³⁰⁾. Kant'a gelince soruyu daha çok etik bakımdan görmüştür. Fakat buna göre de Kontrat ancak bir ide olabilir. Böylece bu mektebi sonunadek etgerlikleri altında tutacak olan iki büyük dahi görüşlerinin bu noktasında birleşiyorlar demektir ve Profesör Honig bunu iyi bir somtözle ortaya koymuştur; bu yön artık son tabii hukukçulara değin sürecektir.

Tabii hukuk mektebinin bu son dirilmesi almanların Aufklärung ve fransızların Renaissance dedikleri, doktor Yavuz Akbay kardeşimizin de bilmem neden arapça (*tenevvür*) kelimesi ile çevirmeyi tensip ettiği akımın doğurduğu bir neticedir. Buna karşı on dokuzuncu asırda her akımı tarihin sonladığını ileri süren, her hukuk hükmünün olageldiği yüre ve zaman için *kendine göre az çok ülküye yakınlığı* olduğunu söyleyen bir mektep belirdi. Tarihi mektep diye anılan bunun bilgi toğrısına en uygun bir düzende ortaya atılverişini Profesör Honig kitabında gayet iyi anlatmıştır ³¹⁾. İşte bu mektebin en belli başlı fikirlerinden biri de hukuk hükümlerinin kendi yer ve zamanı şartlarına uygun olması ve bunların değişmesi ile hukuk kurallarında da

³⁰⁾ Anılan eser, sahifa : 93, 94, 95

³¹⁾ Anılan eser, sahifa : 102-111 ci sahifaya kadar bu toğrı pek iyi ve pek açık olarak anlatılmıştır. Okulun yaratmış olduğu başlıca üç büyük eser hakkında da Profesörün söyledikleri pek doğrudur. Bunlar için kitabına başvurmayı öğütlemekten başka yapılacak bir şey yoktur. Bu not da kendilerine imlenen üç eser ise çıkış ve yayılış sıraları ile : I- Von Savigny'nin 1814 tarihli Von Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Wissenschaft'ıdır ki başlığı türkçeye çevirirsek doktor Yavuz Akbay'ınkinden bir az farklıca (zamanımızda yasama için ve bilgi için olan yükümler) olur. II- Puchta'nın 1840 tarihli Gewohnheitsrecht'ıdır ki dilimize (alışıklığın doğurduğu türe) diye çevrilebilir. Ve en son Stahl'ın 1851 tarihli Die Philosophie des Rechts nach geschichtlicher Ansicht'ıdır ki «tarih bakımından hukuk felsefesi» cümlesi türkçede anlamını güzelce ükeler.

bir değişikliğin doğması lâzımgelseceği temelidir. Bu fikirde gerçeklik bulunduğu da su götürmez. Yalnız bulunan gerçekliğin derecesini ölçmek gerektir. Tarih mektebi bakımından bile "mülk", bir şey olmadığından gerçekliğin de ucu bucağı vardır. Bu doğru bir kez göze alındımı, artık her şeyin ölçüye vurulması doğru olacağı kabul edilmelidir. Böylece varılacak netice - istenirse de istenilmese de başlangıcımızın bir kaç yerini sağlamlayacaktır Tarih bakımından çıkan bu netice, ne kadar olsa mektebin temellerini sağlamlamağa değil çürütmeğe yarar. İşte bu da en son bu okulun güttüğü doğrılarda pek gerçek olan yerler bulunduğu halde, neden yüz yıl bile sürmediğini aydınlatır ve ilk sarsıntıda yıkılmasının sırrını bize öğretir ³²⁾.

Profesörün Hegelle felsefesine ayırdığı bölge bu sorunun çok ince bir çözeleyici gözile araştırılmış ve aydınlanmış anlamı demektir. Ayrıca bir forma tutan bu tedkik kitabın en beğenilmesi lâzımgelen, belki en ustaca yazılmış bir yeridir. Fikrimizi böylece bildirdikten sonra sözü uzatmayarak okuyucuları oraya göndermeği daha doğru buluruz. ³³⁾. Yalnız şunu imlemek isteriz ki 15 yıl önce *her varlığın, oluşuna yardım eden akıl güçlerinin ortamı olduğunu riyazî bir kural olarak ortaya atmıştık*. Hegel'in felsefe bakımından (Thesis, Antithesis, Synthesis) olarak anlattığı ve «her görüşün yerine onun tersi bir görüş geldiği, en sonunda ikisinin kaynaştıkları» cümlesi ile topluca ükelenebilecek fikri az çok andıran *riyazî görüşümüzün - bizce - üstünlüğü kesin bir formüle dayanabilmesindedir* ³⁴⁾.

³²⁾ Hegel'in prensip olarak ortaya attığı tekçi görüş, kökleri tarihçi bakımda olan bir doğrudur. Her ne kadar bu felsefecinin taraftarı değilsek de bu noktadan tarihçilere karşı daha sağ bir görüş yolu olduğunu kabul etmek gerektir.

³³⁾ Anılan eser, 111 inciden 126 inciye kadar olan sayfalar.- Burada Hegel'in iki temel fikrini zikretmeden geçemeyeceğim : bunların birisi 1821 yılında çıkan «Vorrede zu den Grundlinien der Rechtsphilosophie» dedir; manasını «akla yatan gerçek, gerçek akla yakın olur» cümlesi ile anlatmak doğru olur. Doktor Yavuz Akbay kardeşimizin de ancak kullandığı kelimeler ayrıdır. (Makul olan şeyi, şeyi olan makuldür) fikirde beraberlik vardır.

İkinci ise, hukuk felsefesi tarihidir ki bu da çağını «anımlar içinde ükellemek» yükümü olan bir düşünüş yoludur. Burada da Dr. Yavuzdan ancak terimler de ayrılıyor, sanırım.

³⁴⁾ Bu fikirler İstanbul Hukuk Fakültesinde güttüğüm doktora tezinde uzun uzadıya anlatılmıştır: (*mülkiyet nehcinin tekâmül yolu*, Doktora tezi, İstanbul, Askeri matbaa, 1921 - Umumi deposu : İktisat kütüphanesi, bir tom, 288 sayfa - 6-9-, 201-258 sayfalar. Son olarak da Hukuk Fakültesi mecmuasında çıkan bir yazımıza gene konu olmuşlardır : (İst. Ü. H. F. Mec. yıl I, sayı 3, 322-326 ile 331-333 sayfalar. Riyazî formüllerin çekindirmeyeceği hevesli ve meraklılar düşünüş yolumuzu bu sayfalarda görebilirler.

Profesör Honig Hukuk felsefesinde bundan sonra yer alan iki büyük akımı topluca gözden geçirip kitabının işbu bahsını kapamaktadır. Bunlardan biri pozitivist mektep, öbürü de nisbilik mektebi diye anılırlar. Auguste Comte'ın kurduğu pozitivist - ve eski bir terimle "İsbatiyecî," mektep için yazılanlar üç dört sayfada toplanmıştır. Gönül isterdi ki zamanımızda bile Fransada *Duguît* gibi bir bilginin önderliğini yaptığı bu görüş yolu için - ki arsulusal hukukta Politis ve Scelle ile kamusal türede Malberg ve Le Fur gibi büyük kişiler yetirtirmişti - daha büyücek biryer ayrılmış olsun.. Hem Fransaya dek gitmeğe ne hacet, Alman dilile okutan *Kelsen* bu meslekten değildir? Kamusal türenin iktisadî iş bölümünün bünyesine bağlı olduğunu ileri süren *Jellinek* de, hukuk ülküsünün devlet bünyesinde «tevzi tüzetine» erişmek olduğunu yazan *Von Ihering* de bir bakımdan Comte'un görüşüne bağlı olan büyük Alman hukuk hocaları değillermidir? En son memleketimizde bile, dikkatle ararsak bu yola sapmış hukukçular buluruz : Celâlettin Arif merhum doğrudan doğruya *Duguît*'nin görüşüne bağlı değilmi idi? Hattâ büyük savaşta İstanbul Hukuk Fakültesi reisiğinde o kadar muvaffak olan zavallı hocam "*Ahmet Salâhattin*," merhum da öz yurdumuzda bu yolun yolcusu değilmi idi? ³⁵⁾

Nisbilik mektebinin nasıl şekçilikten başlayıp hangi yollardan geçmiş olduğunu Profesör Honig iyi anlatmıştır. Başheca Bergbohm, Bierling ile Somlo'nun temsil ettiği mutlak hukuk toğrısını da sayın Profesör nisbiliğin sonu olarak göstermiş ve bu üç müellifin de düşüncelerini anlatmakla nisbilik mektebine ayırdığı bölgeyi kapatmıştır. ³⁶⁾

* * *

Dördüncü bahis hukukta ülkünün geçer hukukla karşılıklı yerlerini göster meğe anılmaktadır. Geçer hukuk, sosyal güce dayanan kurallardır yani bir varlıktır; Bundan dolayı geçerliği, arkasında bulunan kudun büyüklüğüne göre artar ve eksilir. Hukuk ülküsü ise, bir çağda tüzenin anlamını canlandıran kural-

³⁵⁾ Henüz çok genç denecek bir yaşta, memleketin kendisinden daha çok hizmetler bekleyeceği bir çağda birdenbire ölümün yakaladığı Salâhattin Hoça merhum, benim tarafımdan değil, çalışma ve meslek arkadaşı olan bugünkü rektör Hocam Bay Cemil Bilsel'ce anılmak lâzımdı. Fakat Rektöre olan saygım - çalışmalarına ben de bir yük getirmeyeyim diye - bu işi kendisine teklif etme set çekti. Sayın Hocamdan burada özürler dilerim.

³⁶⁾ Anılan eser sayfa : 134-144

lardır, yani bir idedir: Bundan dolayı etgerliği, o çağın anlayış ve kavrayış yüksekliğine göredir. Arkasında sosyal kut bulunmasa bile, başka terimle devlet gücüne dayanmasa bile, geçerliği olmayan fakat tüzenin ereğini göstermesinden dolayı gene varlığı bulunan bir hükümdür. ³⁷⁾

Bu ikilik *it gide olan ile olması gereken* ikiliğine dayanır. Geçer hukuku Devlet gücünün arkaladığı kurallar olarak alırsak hukuk ülküsünü de ilkini ne yolda düzeltmek lâzımgelseceğini gösteren hükümler diye kabul etmeliyiz. Demek her ikisinin ayrı ayrı alanlarda gerçekliği bulunan birer vahk olarak görmelidir. İşte sayın Profesör eserinin son bölgesinde bu konuyu ele alıp müelliflerden bir çok parçalar zikrediyor. - ve bu getirdiği örneklerin de inceliklerini çizerek - bunlar hakkında pek güzel, yerinde fikirler öne sürüyor.

Profesör burada ortaya her ne fikir atmışsa hepsine birden ortak olmamızı kendisi de beklemez sanırım. Bunnanla beraber aralarında çok beğendiklerimiz olduğunu söylemek borcumuzdur. Hattâ *Machtheorie*'nin anlatış yolunu, temelini düşündüklerimize büsbütün uygun görmediğimiz halde serdinde çok muvaffak olmuş bir tez olarak anmaklığımız lâzımgeldiğini de - sırası düşmüş iken - söylemek gerektir. ³⁸⁾

Gerek *Annerkennungstheorie* (tanına toğrusı) ve gerek *Willsakt* (istek edişi) kurallarının son gerçeklik buçlarına dek götürmemizden ortaya çıkan loğuk bir neticede, artık ne birinin ne de ötekinin kuruldukları zamanadek çıkamıyacıkları, yani hukukun onu isteyenlerin tanıma anıklığına muhtaç olmasıdır. Bu itibarla Kant meşhur olan şu fikrini ileri sürmüş ve demiştir ki "*eğer adalet batarsa, insanların yer yüzünde yaşamalarına artık bir mana kalır mı?*" ³⁹⁾

Dr. E. Serdengeçti

³⁷⁾ Birinin varlığı *res corporales* sırasına girer. Her ne kadar başka bir yerde *corpus* gövde karşılığı olarak gösterdimse de, burada *fizik bir varlığı bulunan şey* diye çevireceğim. Bunlar geçer hukuk ile *git gide* devlet gücüne dayanmakta bulunan yasağlarla kurallardır. Dayandıkları gücün genişliği alanınca geçerliklerinin artıp eksilmesi doğrudur.

Obürüne gelince gerçekliğini ülkü kudundan aldığına göre, *git gide* varlığı ideye dayanan şeyler sırasına girmesi pek aykırı görülmemek lâzımdır. Bunu da ideal bir varlık anile canlandırabiliriz; bunlardan bir çoğunun henüz geçerlikleri olmadığından, yani devlet gücüne dayanmadıklarından kendi yürelerinde etkerlikleri yoktur sanılmasın. Bir çoklarının varlığı - erek olarak - geçer hukuk kurallarından belki daha sağlamdır. (Anılan eser, 145 den 150 ye dek olan sayfalar)

³⁸⁾ Anılan eser, sahifa 152, 153, 154, 155

³⁹⁾ Burada Kant'ın kullandığı söze göre adalet ile güneşi birbirine bezetiyor demektir. Anılan eser, sahifa 160

İZMİR BAROSU DERGİSİ. — SENE 1, SAYI 2, (BİRİNCİ TEŞRİN 1935) — BİR CİLD 130 SAHİFA; İzmir bilgi matbaası .—

İzmir Barosunun faal ve müteşebbis bilgin üyeleri hukuk ilmi ve tatbikatına tahsis ettikleri bu güzel Derginin ikinci sayısını da muvaffakiyetle çıkardılar. Bu sayı da birincisi gibi tanınmış üstatların telif ve tercümelerile, mahkeme kararlarile, kitap ve mecmua tetkiklerle doludur.

Bu yazıları sırasile gözden geçirerek kritik düşüncelerimizi beyan edeceğiz.

I — İlk yazı «Avukat» başlığı altında Saylav-Avukat *Refik İnce* nin çok canlı bir üslup ile yazılmış ve adliye hayatının kendisine açmış olduğu geniş müşahede sahasının yüreğinde bıraktığı hisler ve kafasına nakşettiği fikirlerle dolu bir makale. Bu yazı bundan bir kaç sene evvel intişar etmiş ve lisanımıza tercüme edilmiş olan Fransız Akademisi Üyelerinden ve Paris Barosu Sabık Reisi Mösyö Henri-Robert'in «L'Avocat» ¹⁾ isimli meşhur kitabının bir sahifasını hatırlatıyor.

Avukatın müekkiline, adalete ve cemiyete karşı olan vazifelerini, hak mefhumuna ulaşmak için sarfedilmesi icabeden enerjileri, karşılaştığı güçlükleri ve bilmukabele duyduğu ruhi ve akli hazzı, Refik İnce bir kaç sahife içerisinde anlatıyor. Avukat, emniyet ve itimat demek. Bunun için Avukat namusile çalışacak ve çok şerefli olan mesleği bir kat daha şerefli edecektir.

Saylav-Avukat yazısını Fransa Riyaseti Cümhur mevkiini uzun seneler işgal etmiş olan meslekdaşı Mösyö Gaston Doumergue'in bir sözile bitiriyor.

Biz de buna Voltaire'in bir sözünü ilâve edelim: «J'aurais voulu être avocat, c'est le plus bel état du monde» .

II — Bundan sonra Avukat-Profesör *Abdülhak Kemal Yürük* ün «Evlencenin tabiiyete tesiri» yazısı geliyor. Bir çok yazı savaşlarına, bilhassa feministler arasında bir hayli propagandaya mevzu teşkil eden bu çok önemli meselenin, üstadane bir tarzda genel çizgileri çizilmiş, bir çok memleketlerdeki vaziyeti işaret edilmiş ve Fransız ahkâmı ile memleketimiz mevzuatı ve geçirmiş

1) Bu kitap «*Muhamî*» namı ile Ali Haydar ve Subhi Nuri tarafından lisanımıza çevrilmiştir.

oldukları tekâmül safhaları daha etraflı bir surette incelenmiştir.

Bu meselenin aile içerisinde ne gibi bir ehemmiyeti haiz olduğunu erkeğin tabiiyetinin kadınınkine üstün tutulmasının sebebini müellif ince bir görüş ve açık bir ifade ile izah etmektedir.

III — Bu çok önemli yazıyı, sahasında daha az önemli olmayan bir yazı takip ediyor. Avukat *M. Adato*'nun «*limited şirketlerinde müddetin temdidî meselesi*».

Her memlekette olduğu gibi memleketimizde de şirketlerin kanunî ahkâmî gayet mufassal bir tarzda ve ihtisas sahibi olmayanların anlaması müşkil bir şekilde taknin edilmiştir. Bu halin de başlıca sebebi şirketlerde, bilhassa anonim ve limited şirketlerinde, karşılaşılan menfaatlerin büyük bir himayeye layık olması ve bu sahada yapılabilecek bir çok yolsuz hareketlerin önüne geçilmesi için aranılan telif çareleridir.

Binaenaleyh bu meseleleri aydınlatmak çok önemli bir iştir.

Avukat Adato bu gayeye makalesile mükemmel bir surette irişmiş ve Ticaret Kanunumuzun bu hususa mütedair maddelerini inceleyerek şerh ve tefsir etmekle iktifa etmeyip, kanunun boşluklarını da göstermiş ve bu meselede hâkim olan Ticaret Kanunumuzun 514 üncü maddesi hakkındaki kritik fikirlerini de ilâve etmiştir.

Ancak, gayet muğlâk olan bu mesele daha derin ve geniş bir surette incelenmiş ve pratik sahada limited şirketlerinin ne tarzda hareket ettikleri gösterilmiş olsaydı, yazının daha o kadar kıymetli ve daha o kadar yararlı olacağı hiç şüphesizdir.

VI — *Hulâsî Selek* geçen nüshada birinci kısmını neşrettiği çok önemli yazısının bugün ikinci kısmını da kaleme almıştır. Bahsa mevzu olan mesele «*akitlerde serbestî prensipi*» dir yani mücerred beyanı rızanın tarafları bağlayacağı esası. Bunu Romalılar «*Solus consensus obligat*» tekerlemesile ifade etmişler ve aynı fikri eski Fransız hukukşinaslardan Loysel de hoş bir şekilde şöyle beyan etmişti: «*On lie les bœufs par les cornes, et les hommes par leurs paroles*». Binaenaleyh bir aktin inikadı için mücerred tarafların rızası kâfi olup hiç bir merasim ve şekle ihtiyaç yoktur. Çoktanberi kabul edilmiş olan bu esas muhakkak ki hukuk kültürünün tekâmül etmiş olduğu bir devrin nişanesidir. Hukuk tarihinde nekadar geri gidilirse şekil severliğin o kadar mütekâmil ve mücerred rızaların izhanı bir akit yapmanın nekadar imkânsız olduğu görülür. Meselâ «*ağaç*» diyecek

yerde «fidan» kelimesini kullanan müddei davasını kaybederdi. İşte Hulûsi Selek bu meseleyi incelemiş ve Roma hukukunun mukavele serbestisi esasına vazetmiş olduğu takiytleri anlatmıştır. Ancak müellifi yapmış olduğu tasnif umumiyetle yapılan tasniflere aykırı düşmektedir. Evvelâ Nexum dan, sonra verbis akitlerden ve nihayet litteris akitlerden bahsetmektedir.

Klasik nazariye ise ancak verbis ve litteris şekillerini kabul edip Nexum a hususî bir mukavele nazariye ile bakmaktadır. Filhakika Nexum para ikrazı akitidir ve bu akit iki muhtelif muamelenin ifasından sonra tekemmül eder: Birincisi nuncupatio (muayyen kelimelerin söylenmesi) ikincisi de maden külçesinin libripens tarafından beş şahit huzurunda tartılması ve borçluya tevdiidir.

Binaenaleyh Nexum kendine has bir şekil olmayıp bilumum per aes et libram muamelelerin (Solutio per aes et libram, mancipatio, cœmptio, per aes et libram vasiyet) tabi oldukları şekle tabi bir akittir. ¹⁾

Bununla beraber Nexum müessesesi - gayet eski ve kaynakların eksik ve gayri vazih olması dolayısıyla - halen tamamen aydınlatılmış değildir fakat per aes et libram bir muamele olduğu muhakkaktır.

Bundan sonra sözlü akitlerin tetkikine geçiliyor ve sırasile dictio dotis, jusjurandum liberti, ve stipulatio izah ediliyor.

Nihayet litteris, yazılı akitler inceleniyor.

Fakat bu şekil severliğin mahzurları Romada şiddetle hissedilmeğe başlayınca yavaş yavaş bunlardan kurtulmak çareleri arandı çünkü «ya şekli veya işi feda etmek icabediyordu. Roma Hukuku şekil perestlikten vaz geçmekte tereddüt etmedi» ve aynı akitleri (contrats réels) rizaî akitleri (contrats consensuels), müeyyet paktaları (pactes sanctionnés) ve isimsiz akitleri (contrats innommés) meydana çıkardı.

Hulûsi Selek kısa fakat tam bir tarzda bu muhtelif guruplara giren türlü mukaveleleri gayet açık ve canlı bir lisanla izah ediyor.

V — Bu yazıyı takiben İstanbul Hukuk Fakültesi mezunu *Bülend N. Esen* in «klasik kusur nazariyesinin mühim bir istisnası» adlı kısa bir tetkiki vardır.

¹⁾ XII *Lexha kanunu* (6,1): Cum nexum faciet mancipium que, uti lingua nuncupassit, ito jus esto.

Klasik nazariyeye göre medeni mesuliyetin temeli kusurdur. Her şahıs kusuru, ihmal ve teseyyübü yüzünden başkasına ika ettiği zararı tazminle mükelleftir. Fakat bu prensip yanında *kusursuz mesuliyet* de mevcuttur. (İstihdam edenin müstahdemini ika ettiği zararlardan mesuliyeti, bina sahibinin mesuliyeti ve saire). Bülend Esen bu nevi mesuliyeti istisnai addetmekte, fakat bunun klasik nazariyeye göre niçin bir istisna olduğu hususundaki fikrini anlatmamaktadır. Bu eksik noktanın ehemmiyetini işaret etmek için âlin profesör von Thur¹⁾ un tamamile aksi bir mütalaada olduğunu söylemek kifayet eder.

Bülend Esen yazısında B. K. ın 55 inci maddesile K. M. nin 320 inci maddelerini mukayese ederek 55inci maddeye göre tazminat davasının kabulü için bulunması icap eden şartları saydıktan sonra Fransız hukukile gayet kısa bir mukayesesini yapıyor ve yazısının sonunda İsviçre federal mahkemesinin bir kararını zikrediyor.

Gönül isterdi ki bu karar yanında Türk temyiz mahkemesi kararları da zikredilsin ve bizdeki mahkeme icihatlarının temayülleri gösterilmiş olsun.

VI — Orijinal yazılar serisi avukat *Halit Natık*'ın «ceza hukukunda klâsik ve pozitivist mektepler» tetkiki ile sona eriyor.

Halit Natık evvelâ cezalandırma salahiyetinin ferdden ailelere, ailelerden kabilelere ve nihayet bugünkü şekli ile Devlete nasıl yayıldığını veciz bir surette kaydettikten sonra, ceza mekteplerinin tetkikine girişiyor ve başta klasik mektepten bahsediyor. Bu mektebin mümeyyiz vasfını teşkil eden noktanın mücerret «suç» un göz önünde bulundurulduğunu ve cezanın suça göre biçildiğini söylüyor.

İkinci bir kısımda pozitivist mektep tetkik ediliyor ve bu mektep şu suretle tarif ediliyor: «Pozitivist mektep, ictimai müdafaa hareketine ve esasına bilhassa ilmi bir veche vermeğe çalışan bir mekteptir.»

Klasik mektep suçu etüd ederken bu ikinci mektep «suçlu»yu ve yaşadığı çevreyi (muhi) etüd ediyor.

Bundan dolayı klâsik mektep *antropoloji* ve *sosyoloji* kısımlarına ayrılır.

Cezanın nev'ini seçme, ölçüsünü tayin etme ve suçun işlenmesini önlemeye yararlı tedbirlerin ittihaz edilmesi hususları, pozitivist mektebin vardıği neticelerin başlıcalarıdır.

1) von Thur, *Partie générale du C. O.* Cilt I, sah. 68 n. 2.

Bundan sonra ceza hukukunun bugünkü bazı temayülleri tetkik ediliyor. Bu meyanda içtimaî müdafaa, tabiatçılık, idealizm, ahlâkî ve hissi temayüller, devletçilik, halkçılık (Lanza) gidişleri izah ediliyor.

Fakat bugünkü temayüller yalnız bunlara münhasır değildir. Genel savaştan sonra bir arsiulusal temayül,¹⁾ bir ümanizm temayülü,²⁾ bir psikanalitik temayül³⁾ gibi temayüller göze çarpmaktadır.

Halit Natık yalnız arsiulusal temayülü zikrettikten sonra bunun tetkikini başka bir makalede yapacağını vadediyor.

Sabırsızlıkla beklediğimiz bu makalenin değeri kısaca hülâsa ettiğimiz makalenin değerine her halde denk olacağı muhakkaktır.

*
* *

İkinci bir kısımda tercümeler geliyor. Bu yazıların orijinal olmaması hasebile üzerinde fazla durmayacağız.

I — Evvelâ Harold J. Laski'in (Grammaire de la Politique) eserinde (Les droits) (*haklar*) başlıklı bir fashında «*hakların mahiyeti*» meselesi sayılav — avukat *Ali Rıza Türel* tarafından çevirilmiştir. Derin bir görüşle yazılmış olan bu etraflı tetkik çok ustacasına ve tam bir vukuf ile tercüme edilmiştir. Müsbet hukuk ve kanun maddelerinden biraz tecerrüd edip hukuk mefhumunun özüne varmak arzusunda bulunanlar ve felsefî spekülasyonlardan zevk alanlar için severek okuyacakları bir yazı.

II — İkinci bir yazı T. A. Rouxun «*tehlikesi büyük suçlar*» yazısına hasredilmiş olup Avukat *Halid Natık* tarafından çevrilmiştir.

Çok tehlikeli suç, müellifin kullandığı tabire göre «içine aldığı saldırımlar ve hareketlerle cemiyete büyük ve derin bir karışıklık veren suçtur». Meselâ çarşı, pazarda saf köylüyü dolandıran ile Devlet adamlarını elde ederek bizzat hükümeti dolandıran suçlu arasında her halde bir fark vardır ve bu nevi tehlikesi büyük suçların adedi çoktur. Bu itibarla müellif bu gibi suçlulara ne gibi cezaların tatbik edilmesi icabettiğini, teşriî telakkilerin genişletilmesi lüzumunu çok güzel bir lisan ve derin bir vukuf ile izah etmiş ve aynı vukuf ve aynı güzel lisan ile de tercüme edilmiştir.

1) *H. Donnedieu de Vabres, Principes Modernes du Droit Pénal international.*

2) *V. Lanza, L'Ecole Penale Humaniste (Rev. Int. de D. Pen Sene 1925, sah. 182 - 210)*

3) *Hesüara et La forgue, Les processus d'auto - punition (Rev. Franç. de Psychanalyse 1930, Tome IV, n° 1)*

Coenen, Strafrecht und Psychanalyse, 1929

III — Son tercüme Prof. G. Ripert in «La Régle morale dans les obligations civiles» eserinden alınan bir parçadır.

Fransada olduğu kadar bütün latin memleketlerinde ve hatta Cermen ülkelerinde bile klasik olmuş olan bu eserin hatimesini avukat T. Ş. Çullu çok muvaffakiyetle türkçeye çevirmiştir.

Bu yazıda medenî borcun iki mamelek arasında bir rabitadan ziyade ahlâkî bir vazifeye dayanan bir müessese olduğunu, fakat hukukî bakımdan bu ahlâkî vazifenin teknik bir tarzda organize edilmesi icabettiğini müellif izah ettikten sonra, muameleler üzerindeki hâkimin takdir selâhiyetinden, hukukî realizm ve ahlâkî idealden, tabîi hukukun kifayetsizliğinden ve ahlâkî ideal ile hukukî tekâmül uğurunda savaştan mükemmel bir surette ve bir âlim profesör kadar bir hatibe has bir lisan ile Mösyö G. Ripert bu çetin mevzuu incelemiştir.

*
* *

Dergi üçüncü kısmını konferanslara tahsis etmiştir.

I. Birinci konferans Saylav-Avukat *Ali Rıza Türel* in «Jüri» hakkında dikkate değer bir etüdüdür.

Evvelâ jüri tarif edilip ve mahiyeti izah edildikten sonra mahkeme heyeti ile jüri heyetinin vazifeleri buhudu işaret edilmektedir.

Bundan sonra konferansey jürinin kaynağını bulmak için ta eski devirlere kadar uzanmaktan çekinmemiş, Fenikelilerden, Kartacyahlılardan, Musanın kanunundan, Mısırlılardan, Romahlılardan, Yunanlılardan, Merovenjyen ve Karolejyenler zamanındaki Fransadan, Lehistandan, İskandinavıyadan bahsettikten sonra sentetik bir şekilde Feodaliteden, XVI ncı Lui zamanındaki durumdan, büyük Fransa ihtilâlinin yaptığı işlerden, İngilteredeki vaziyetten ve nihayet Brunner'in nazariyesinden ve İngiliz jürisinin Fransaya yapmış olduğu tesirden bahs etmiştir.

İkinci bir kısımda üstat konferansey 1808 tarihli Fransız kanununda jürinin tutmuş olduğu mevkü, Fransada bu hususta yapılan münakaşaları ve bilhassa jüri müessesesinin hangi ulustan neşet ettiği noktasını çok canlı ve bilgin bir surette anlatmaktadır. Konferanseyin mütalâasına göre jüri bir İngiliz müessesesi olup oradan Fransaya, Amerikaya ve bütün dünyaya yayılmıştır.

Nihayet saylav - avukat Avrupa, Asya, Amerika ve bazı Afrika memleketlerinde bu müessesenin halen ne şekilde işlediğini ve bu ölmez müessesenin bugün can çekişmekte olduğunu fakat

onu ölümden kurtarmak isteyenlerin de mevcut bulunduğunu canlı bir lisan ve açık bir ifade izah etmektedir.

II — İkinci konferans avukat *Mustafa Nuri Devres* tarafından verilmiş olup «kanunların birlesmesine doğru ilk adım» mevzuludur. M. N. Devres bu etüdde «ticaret kanunumuzun ticari senetleri hakkındaki hükümlerinin Lahey mukarreratı ve uluslar sosyetesinde kararlaşılan hükümlerle mukayesesini» yapmıştır.

Police hukukunun birleşmesi hususundaki teşebbüsler oldukça eskidir ¹⁾. Konferansçı yalnız Lahey konferansını zikretmiş ve bundan sonra meselenin ruhuna doğru hız almıştır. Fakat kanunumuzun bilûmum police hükümlerile Lahey mukarreratının bilûmum hükümleri değil ancak bu iki metin arasında aykırı olan noktalar tetkik edilmiştir. Bu da her iki metindeki mukabil maddeleri birer birer şerhetmek usulile yapılmıştır (Lahey mukarreratı madde 1-55 T. T. K. madde 527-581).

Konferansın burada bitmediği ve arkası ikinci bir konferansta yapılacağı vadedildiğinden bu hususta şimdilik fazla bir şey söylemek mevsimsiz olur sanırım.

Mustafa Nuri Devrerin bu çok enteresan mevzulu etüdünün arkasını tez elden okuyacağımızı ümit ederim.

*
* *

Dördüncü bir kısım temyiz mahkemesi kararlarına tahsis edilmiş olup avukat *Osman Nuri Perçin* ile avukat *Emin Değirmen* tarafından toplanan bir kaç kararı muhtevidir.

Derginin bu kısmının yakın zamanda çok inkişaf edeceğini ümit ederiz. Bu suretle dergi doldurmakta olduğu boşluğu daha çok faydalı bir surette kaplayabilecektir.

*
* *

Nihayet bir Bibliyografya kısmında Profesör A. Samimin «Borçlar hukuku» eseri kritikten geçirilmiştir. Bilgin profesöre lâyük olduğu teveccühü ince bir lisan ile kaleme alan mechul müellifin bu eseri daha mufassal ve daha esaslî bir surette analize etmesi lâzım gelirdi.

¹⁾ Bak. *Ferit H. Saymen*, «Provision hukuku ve kanunlar ihtilâfı» Hukuk Fakültesi mecmuast Mayıs 1985 Yıl 1, sayı 2, sah. 206 - 212.

*
* *

Nihayet son bir kısım mecmualara tahsis edilmiş olup fakültemiz mecmuasının 2 inci sayısının bir prezantasyonunu ve faal arkadaş ve meşlektaşımız Dr.Ş. Talib in *Capitolium* namındaki çok değerli mecmuasının birinci cildinin son sayısı hakkında kısa bir kontrandü ihtiva etmektedir.

*
* *

Çok enteresan ve mütenevvi yazılar ve tercümeler ile dolu bu genç ve güzel mecmuayı tekrar tebrik ederiz. Ancak bu kıymetli yazıların daha iyi kâğıda dercedilmesi ve tabı işinin daha itina ile yapılmasını temenni etmek hem hukuk aleminin ve hem de bu dergiye canla başla çalışan üstatların menfaatindedir sanırız.

Ferit H. Saymen

*
* *

**PRATİK HUKUK MECMUASI. (AYLIK) SAHİP VE YAZAN
MUSTAFA REŞİT BELGESAY — İstanbul Nümune
matbaası 1936.**

Yeni Türk hukuk edebiyatını birçok ve mütenevvi eser ve makalelerle zenginleştiren profesör Mustafa Reşit Belgesay, 1936 yılına girerken de eserlerine bir dahasını ilâve etmiştir.

İlmi bilgisi kadar geniş ve derin olan ameli tecrübelerden edindiği malûmat ile bu yeni eseri ortaya atmıştır. Her ne kadar mecmuanın ismi «Pratik hukuk mecmuası» ise de buna kanmamak elverir. Çünkü müellif pratik meseleler yanında, hatta başında ve *doktrin* serlâvhası altında ilmî bir mesele tetkik etmektedir. Her ne kadar tetkik edilen veya edilecek olan bu meseleler sırf nazari ve mücerret olmayıp pratik hayatta en çok tesadüf edilen meselelerden ise de, buna rağmen doktrinal bir tarzda etüd edilmektedir. Her ne hal ise, bu nazari bahs mecmuanın bir kısmını teşkil etmekte olup diğer kısımları bilhassa pratik hayattan alınan meselelere tahsis edilmiş olunması hasebile mecmuanın umumî manzarası pratik bir veçhe arz etmektedir.

Bu kısımdan sonra ikinci bir bölümde ve *ictihatlar* başlığı altında günün en çok alâka uyandıran meselelerine dair Türk veya eenebi mahkemelerin içtihatları kısaca nakledilerek bu meseleler ve içtihatlar hakkında müellif kritik düşüncelerini ilâve etmektedir. Bu kısım mecmuanın en mühim ve alâkalı kısmını teşkil ediyor, çünkü buradaki yazılardan yalnız hâkim ve avukatlar değil aynı zamanda Hukuk Fakülteleri talebeleri de hukukun mücerret ve karışık prensiplerini anlamak hususunda istifade edebileceklerdir. Bu hususun talebeler için başka bir ehemmiyeti de, pratik sual sorulan yazılı imtihanlara hazırlanmak noktasıdır.

Üçüncü bir kısım da, İkinci Teşrin 1935 bidayetinden itibaren neşredilen kanunlardan müteşekkildir. Bu kısımda bilhassa hususî hukuka ait kanunlara ehemmiyet verilmektedir.

Dördüncü kısım «Pratik Hukuk» başlığı altında müellifin tabiri ile «her kesce bilinmesi elzem sayılan kaideler nazari ve ilmi olarak değil basit ve pratik bir şekilde» izah edilmektedir.

Bundan başka mecmua bir «Bibliyoğrafya» ve bir «sorulara cevap» kısımlarını ihtiva ediyor. Ve nihayet ilâve formalar... Bu ilâveler profesörün kısmen neşredilmiş olan eserlerini ikmal etmektedir. Bu ilâve formalar bir araya getirilerek kitap teşkil edecektir. Bunu kolaylaştırmak için de müellif her ilâve formanın sayfalarını ayrı ayrı silsileye tabi numaralarla numaralamıştır.

Mecmuanın bilûmum yazıları, müellifin ifadesi veçhile «tamamen kendi kaleminden çıkmış olup muhtelif müelliflerin yazılarının bir mecmuası değildir.» Bugüne kadar iki nüshası intişar etmiş olan bu mecmuanın analizine geçmeden evvel Profesörün bu yeni faaliyetini tebrik etmeği ve bu yolda da kendisine muvaffakiyet temenni etmeği bir borç sayarız.

*
**

I — SAYI 1, YIL 1 (KÂNUNUSANİ 1936)

A — Doktrin :

“Çocuklar ile velayeti haiz olmıyan ana ve babalarının şahsî münasebetinin mahkemece tanzimi — ihtiyatî tedbir —”

Profesör M. Reşit Belgesay doktrinal bu yazısında Medenî Kanununun pratik sahada çok mühim olan 148 inci maddesini, hattâ bu maddenin bir fıkrasını tetkik ediyor. Mezkûr maddeye göre «Boşanma veya ayrılık vukuunda hakim, ana ve babayı dinledikten sonra hakkı velayetin kullanılmasına ve ana baba ile ço-

cuklar arasındaki şahsî münasebetlere dair iktiza eden tedbirleri ittihaz eder. Çocuk kendisine tevdi edilmemiş olan taraf... çocuk ile *icabı hale muvafık surette* şahsî münasebatta bulunmak hakkını da haizdir.»

Bu maddenin pratik ehemmiyetini anlamak için maddenin matlabını göz önünde bulundurmak kâfidir: *Hakimin takdir hakkı*. Binaenaleyh hakim, velâyeti nez'olunan ana veya baba ile çocukları arasındaki münasebetleri nasıl tanzim ediyor? Bu suale Profesör Belgesay İstanbul Asliye Mahkemesi altıncı hukuk dairesinin 1 Teşrinievvel 1934 tarihli yeni bir kararı, Fransada Aix istinaf mahkemesinin 15 Mart 1929 tarihli ve Amyen istinaf mahkemesinin 7 Şubat 1934 ve Paris istinaf mahkemesinin 29 İkinci Kânun 1934 tarihli son kararları ile cevap veriyor. Varmış olduğu netice şudur: Velâyet bir hak olmaktan ziyade bir vazifedir ve bu vazifenin hedefi çocuğun sıyanetidir. Bu itibarla şahsî münasebetleri tanzim edecek olan hakim her şeyden evvel velâyeti nez'olunan velinin ahlâkî vaziyetini, çocuğa ne derece bağlı olduğunu, oturduğu yeri ve saireyi göz önünde tutmalıdır.

Bundan başka Profesör Belgesay bu maddenin müeyyedesini İcra ve İflâs Kanununun 341 inci maddesinden çıkarmakta ve çocuğu gizliyen veya kaçıran tarafın bir ay hapis ile cezalandırılacağını beyan etmektedir. Ve mütalâasını teyid için Fransa temyiz mahkemesinin 17 Birinci Teşrin 1935 tarihli bir kararını (D. H. 1935, sah. 557) kaydetmektedir.

Son bir kısımda boşanma davası esnasında hakimin ittihaz edebileceği ihtiyatî tedbirlere işaret etmekte ve Paris istinaf mahkemesinin bir kararını da zikretmektedir.

Orijinal görüşler ve tatminkâr mütalâalarla dolu olan bu makale, atıf kanunumuzdan farklı kanunlar tatbik eden Fransa mahkemeleri kararları yerine Türk Temyiz mahkemesi kararlarını, ve eğer bilmediği takdirde, hiç olmazsa İsviçre Federal mahkemesi kararlarının zikredilmesini temenni ederiz.

B - İctihatlar :

Bu bölüm muhtelif memleketlerin yüksek mahkemeleri tarafından verilen kararları ihtiva etmekte olup, birincisi *Türk temyiz mahkemesinin* 26 - 5 - 935 tarihli bir *tevhidî icthad kararı* dir. "Vakıf mallar haciz olunabilir mi? Hangi mallar Devlet malıdır?," hakkında müellif kritik mütalâalarını not halinde beyan etmektedir.

İkincisi *Kanada mahkemesinin* «haksız rekabet» hakkındaki 13 Teşrinievvel 1935 tarihli bir kararıdır. Bu karar da müellifin bir notu tavzih ve ikmal etmektedir.

Üçüncüsü *Paris istinaf mahkemesinin* 11 ikinci [kânun 1934 tarihli «vesika basan matbaacının mesuliyeti» hakkındadır.

Nihayet son karar da *İsviçre Federal Mahkemesinin* 5 Mart 1935 tarihli «icra memurunun ne gibi karar ve tedbirlerinden şikâyet olunabileceği» hakkındadır.

Bu son iki karar notsuzdur.

C — Bibliografya :

Bu kısımda Profesör Hirsch in "Türk Ticaret Kanunu esaslarına göre ticaret hukuku,, eseri; Profesör Honig in «Hukuk başlangıcı ve tarihi» ve «Hukuk felsefesi» eserleri, Profesör Ali Fuadın «Esas teşkilât hukuku» dersleri kaydedilmektedir. Bundan başka Profesör Belgesay, kendi kaleminden çıkmış olan son neşriyatını bu kısımda hulasa etmektedir: «Adliye hukuku», «Yeni hukuk usulü mahkemeleri şerhi: Hukuk usulü mahkemeleri kanununun bazı maddelerini değiştiren ve bazı maddelerini kaldıran kanun şerhi», "Doktor ve hukuk,, (Hukuk ansiklopedisi), ve nihayet «Tıbbi mesuliyeti tayinde salâhiyetli makam» (Tıp dünyası 15 ikinci kânun 1935).

D — Kanun ve nizamlar :

Evvelde söylediğimiz gibi, bu kısım 1935 senesinden itibaren neşredilen kanunlardan müteşekkildir : «Limanlar hakkındaki 618 sayılı kanunun 7 nci maddesinin değiştirilmesine dair kanun» (Kanun numara 2829, kabul tarihi 21/10/1935) — «Arttırma, eksiltme ve ihale hakkındaki 2490 sayılı kanunun 22 nci maddesine bir fıkra eklenmesine dair kanun» (Kanun numara 2838, kabul tarihi 23/10/1935) — «Devlet memurları maaşatının tevhit ve tadili hakkındaki 1452 numaralı kanuna merbut 2 numaralı cetvelin Maliye Vekâletine dair kısmının tadiline ve bir kısım vazifelerin sureti ifasına dair olan 3/6/1933 tarih ve 2265 sayılı kanunun 15 inci maddesi 2 nci fıkrasının tefsiri» (Tefsir numara 213). Bu kanunu müellifin kısa bir notu takip etmektedir — «Tarım satış kooperatifleri ve birlikleri hakkında kanun» (Kanun numara 2834, kabul tarihi 21/10/1935) —

Bundan sonra *ilâve formalar* başlıyor ki bu da üç kısımdan müteşekkildir :

E — Devletler hususî hukukunda Adliye :

Bir kitap teşkil edecek olan bu yazılar «bir Devlet mahkeme veya makamlarının yabancılar veya yabancı memlekette oturanlara karşı salâhiyetleri, yabancı memleketlerde yapılmasında zaruret olan tahkikatın şekli, bir Devletin Adliye memurları tarafından yapılan muamelelerin, mahkemelerinde verilen kararların diğer memleketlerde ne derece hüküm ve nüfuzu ve icra kabiliyeti olduğu, yabancı memleketlerde oturanlar hakkında yapılabilecek icraî takibat, ittihaz edilecek iflâs kararları» gibi meseleleri tetkik ediyor.

Bu birinci nüshada intişar eden yazılar ancak bir methal kabilinden olup, Devletler hususî hukukunda kanunlar arasındaki ihtilâfın ne yolda hal edileceği hulususundaki esasların kısaca tetkikine hasredilmiştir. Ezcümle, Devletler hususî hukukunun mahiyeti, Türkiyede yabancı kanunların ne zaman Türk kanunlarına tercihan tatbiki iktiza ettiği izah ediliyor.

F — Pratik hukuk

Bu da bir kitap teşkil edecektir. Bu nüshada yalnız başlangıç kısmı intişar etmiştir. Profesör Belgesay bu yazısında hukukun en esash kaidelerinden hak kaidesini tetkik etmiş ve «kanunu bilmemek mazeret sayılmaz», «hüsnü niyet» ve «haklar» gibi mühim bir kaç mefhumu kısa ve veciz bir surette ve herkesin anlayabileceği bir şekilde izah etmiştir.

G — Adliye hukuku - Birinci kitap : Adliye teşkilâtı - Birinci fasıl : Kaza -

Müellif bu eserinde hukuk usulü mahkemeleri kanununun madde madde şerh tarzını terketmiş ve nazari ve sentetik bir surette usul hukukunu tetkike başlamıştır. Geçen sene intişar eden birinci cüz Adliye hukukunun umumî hükümlerini anlatmaktadır ki bu, eserin bir mukaddemesini teşkil ediyor.

Pratik hukuk mecmuasında intişar eden yazı ise doğrudan doğruya meselenin esasına girişmektedir. Birinci bölümde, evvelâ kazanın ne olduğu, mevzu Türk ahkâmına göre bu mefhumun tespiti, Fransız ve diğer ecnebi müellifler arasında ne gibi münakaşalara yol açtığı, ileri sürülen nazariyelerin tenkidi; kazai muamelelerin ne olduğu, şeraiti, kaziyei mahkeme mefhumları anlatıyor; saniyen adliye hâkimine arzedilen bir meselede taraflardan birinin dayandığı bir kanunun Esas Teşkilât Kanununa veya bir

nizamnamenin kanuna aykırı olduğunu diğer taraf iddia edince hâkimin ne tarzda hareket edeceği mühim bir meseledir. Bu hususta da bir çok yazılar ve türlü nazariyeler vardır. Profesör Belgesay bunları izaha girişmeden evvel meseleyi Türk hukukuna göre objektif ve sübjektif noktalardan tetkik ediyor ve Temyiz Mahkemesinin 15 mayıs 1927 tarihli bir heyeti umumiye kararını zikrediyor.

İkinci bir bölümde idarî ve adli kazanın ne olduğu, idarî kazaya taraftar olanların mütalâaları, bu sistemin mahzurları, Şurayı Devlet kanununun 19 uncu maddesinin analizi, gayet açık bir lisan ile izah edilmektedir.

*
* *

II — SAYI 2 - YIL 1 (Şubat 1936)

A — Doktrin :

Noterin hukukî mes'uliyeti: Bu makalede noterin vazifesi esnasında ve vazifesi dolayısıyla yapmış olduğu muamelelerden tahaddüs edecek zararların tazmin ile mükellef olup olmadığı meselesi tetkik ediliyor. Ve Noter Kanununun bir maddesi bu mesulin takdirinde Asliye Mahkemelerini salâhiyetli kılmış olması hususundan, noterlerin mesuliyeti umumî mesuliyet hükümlerine (yani borçlar kanununun 41 ve 56 nci maddeleri) tabi olduğu neticesine varılıyor. Bunun için Profesör Belgesay mezkûr maddelerin esasatını tam ve kısa bir surette tespit ettikten sonra tatbikat şeklini izaha geçiyor. Evvelâ noterin tasdik muamelesinden imtina etmesi, muameleyi geç yapması, tanzim ettiği senetleri kaybetmesi, âkitlerin akde mezuniyetlerini tahkikten (yaş, temyiz kudreti, hacir), hüviyetlerini tesbitten imtina etmesi halinde ne derece mesul olacağı; saniyen akdin bütün ifsat sebeplerinden ari olmasına dikkat etmeği, akdin varabileceği neticeleri taraflara eyice anlatmak mecburiyeti; salisen muavin şahısların ika edecekleri zararlardan ve icrası icabeden tahkikatı ademi icradan dolayı noterin malî mesuliyeti ve bu mesuliyetin hududu; ve nihayet noterin bir kimsenin malî itibarını tasdik etmesi halinde bu kimsenin tahmil ettiği borcu ödeyecek malî vaziyette olmamasından ötürü husule gelen zarardan noterin ne derece ve ne için mesul olacağı noktaları açık bir ifade, ve türlü misaller ve müteaddit yüksek mahkeme kararlarıyla canlı bir şekilde tebarüz ettirilmektedir.

Makalenin son bir paragrafı noterlerin mayetlerinin kusurlarından doğan zararlardan ne derece mesul olacağına tahsis edilmiş ve burada bir Fransız mahkemesi kararı analize edilmiştir.

B — İctihatlar :

1 — *Türk Temyiz Mahkemesi* birinci hukuk dairesinin gayri menkullerde muvazaa iddiasına ve iktisabi müruru zaman müddetinin meriyete girmesinden evvelki zilyetlik zamanının nazarı itibare alınmayacağına dair 16 temmuz 1935 tarihli ve 1916 (esas 2033) numaralı kararı ile müellifin kısa bir notu,

2 — Adli davaların rüyeti esnasında ortaya çıkan idarî bir meselenin ne zaman ve ne dereceye kadar bir meselei müstehire teşkil ettiğini tayin eden *Fransa Temyiz mahkemesinin* 22 temmuz 1935 tarihli bir kararı *),

3 — Bir mahkemenin vermiş olduğu bir karardaki ephamı kaldırmak, maddî yanlışlıkları düzeltmek o mahkemenin ne derece salahiyeti dahilinde olduğunu ve tefsir kararının ne zaman bir bozma sebebi teşkil edeceğini bildiren *Fransa Temyiz Mahkemesinin* 29 temmuz 1935 tarihli bir kararı **),

bu bölümü teşkil etmektedir.

C) — Bibliografya :

Bu kısım'da müellif hususile kendi kaleminden çıkmış olan son makalelerini hulâsa ve diğer mecmualarda intişar eden mühim bir iki makaleyi kaydetmektedir.

Profesörün kendi yazıları şunlardır : «Tıbbî mes'uliyeti tayinde salâhiyetli makam - Türkiye Temyiz mahkemesi kararı münasebetile» (Tıp Dünyası, 15 İkinci Kânun 1935)- «Tecrübe için tedavi yapan doktorun mes'uliyeti - Seine mahkemesi kararı münasebetile» (Tıp Dünyası Birinci Teşrin 1935) - «Kaziyei muhkemenin üçüncü şahıslara tesiri» -(Hukuk gazetesi, Kânunusani 1935)- «İhtiyatî tedbir kararı esası görmeğe salâhiyetsizlik kararile ortadan kalkar mı ve mahkemelerin icrayı cebriyi bırakıp bırakmayacağı meselesi» (Baro Mecmuası, Birinci Teşrin - İkinci Teşrin), Bundan sonra Profesör Ali Kemal Elber'in makalesi : «Anonim şirketlerde sermayenin azaltılması» (Hukuk Gazetesi, Kânunusani 1935); B. Esen tarafından çevrilen İsviçreli Dr. E. Thilo

*) D. H. 1935, sah. 505

***) D. H. 1935 sah. 489

nun «Lesio enormis ve clausula rebus sic stantibus ile bir para borcunda mücbir sebep» hakkındaki çok önemli bir yazının hulâsası (Üniversite Hukuk Fakültesi mecmuası sayı 3, sene 1935); nihayet tarafımdan tercüme edilen Profesör Ch. Crozat'ın «Fransız âmme hukukunda mukavele harici kusurdan doğan mes'uliyet» (Hukuk Fakültesi mecmuası sayı 3, sene 1935) yazıları hulâsa edilmektedir.

D) — Kanunlar :

Bu kısımda, geçen nüshada «Tarım satış kooperatifleri ve birlikleri hakkındaki kanunun» mabadi; «Tarım kredi kooperatifleri kanunu» (kanun numara 2836, kabul tarihi 21-10-1935) intişar etmiştir.

E — Devletler hususî hukukunda Adliye :

Bu nüshada intişar eden kısım geçen nüshadaki mukaddemenin mabadi olup « tarihte kanun ihtilâflarının halli hususundaki nazariyeler » cümlesile hulâsa edilebilir. Profesör Belgesay evvelâ Post glosatörler (Dumonlin, Bartol, Accurse) ve Fransız mektebinden (Bertrand d'Argentré) müteşekkil eski mektepleri ve statüler nazariyesini anlattıktan sonra yeni mekteplerin izahına geçiyor: Başta Hollânda mektebi (P. Voet) ve mücamelei düveliye nazarizesi, bunu takiben Mancini'nin ortaya attığı «kanunların şahsiyeti nazariyesi», bu nazariyenin istisnaları ve A. Weiss tarafından nazariyeye karşı serdedilen tenkitler; nihayet ihtilâfların hallini «muamelenin mahiyetine» bağlayan Savigny'nin tam manasile ilmî ve hukukî nazariyesi.

F — Pratik hukuk :

Birinci Bölüm : *Borçlar.*

«Pratik bir şekilde ve bir sisteme bağlı olmayarak hukuku izah» esasına sadık kalarak, müellif evvelâ borcun (obligation, Schuld) tarifini ve aynı haklardan farkını bir misal ile anlattıktan sonra, müeyyidesini ve İcra ve İflâs Kanununun tayin etmiş olduğu cezaları izah ediyor. Bu, birinci bölüme bir mukaddemedir. Bu bölümün birinci babı borçların teşekkülüne hasredilmiş ve iki fasla tefrik edilmiştir. Birinci fasıl «hukukî muamelelerden doğan borçlar», ikinci fasıl da «kanundan doğan borçlar». Bu nüshada birinci fasla ait bir kaç söz vardır: Hukukî muamelelerin ne olduğu, bir taraflı ve iki taraflı hukukî muamelelerin

tefriki, iradenin sarîh ve zımnî beyanı, esaslı noktalarda uzlaşma prensibi, esaslı noktalarla ikinci derecede kalan noktaların ne olduğu açık misaller ile anlatılmaktadır.

G — Adliye hukuku :

Geçen nüshada «idari ve adli kaza» hakkındaki izahat burada ikmal ediliyor. Bugün memleketimizde mevcut olmıyan ihtilâf mahkemelerinin 7 Eylül 1302 tarihli kanun ile ne suretle tesis edildiği ve hali hazırda selbî veya icabî ihtilafların ne şekilde hallolunduğu izah ediliyor.

Bundan sonra «cezaî ve hukukî kaza» nın tetkiki gelmektedir. Cezaî kazanın gayesi ile hukukî kazanın gayesi arasındaki fark *), mahkemelerin teşkilinde bu esasın ne dereceye kadar göz önünde bulundurulduğu ve mütehassıs hakimler ile adaleti teminine çalışmanın ne gibi mahzurlar doğurduğu, ne için hukuk ve cezada ayrı ayrı usullerin (procédure) takip edilmesi icabettiği izah edilmekte ve müellif şahsî mütalaalarını beyan etmektedir.

Üçüncü bir bölüm **) icra makamları ile kaza makamları arasındaki münasebete tahsis edilmiştir. Birinci paragraf memurların muhakemesine, ikinci paragraf adliye idaresi icra makamına ait olduğu hallere ve, adliye bakanlığının selâhiyetlerine tahsis edilmiştir.

İkinci fasıl «mahkemelerin kazai olmıyan kararları» dır. Burada *birinci* bir kısımda tevhidî içtihadın (kararları birleştirme) ne olduğu, hangi kanunî esasa dayandığı, tevhidî içtihat kararlarının teşriî kararlarla olan müşabeheti izah ediliyor.

Bundan sonra *ikinci* bir kısımda «mahkemelerin idari kararları» hususunun tetkikine geçiliyor. «Mahkemelerin fertlerin hususî vaziyetlerini alakadar eden bazı idarî tedbirleri almak» vazifesinin neden ibaret olduğu, bu müdahelenin neden icap ettiği, idarî salâhiyetin çeşitleri (bazı muamelelere resmîyet vermek, âcizleri siyanet, bazı tedbirler ittihaz etmek ve bazı memurların muamelelerini düzeltmek) ve mahkemelerin kazai kararlarını idarî kararlarından ayırt etmenin ne gibi faydaları olduğu, hâkimlerin bu gibi kararları ittihaz etmek için ne gibi esasları göz önünde bulundurmak mecburiyetinde oldukları. bu muamelelerde ne gibi esasların carî olduğu çok mükemmel bir surette ve

*) Prof. Tahir Taner, Ceza Muhakemeleri Usulü, İstanbul 1935, sah. 9.

**) Yanlışlıkla ikinci bölüm denilmiş olsa gerek.

tamamile ilmi bir şekilde izah edilmektedir. Hiç şüphe yok ki Profesör M. Reşit Belgesay ın «Adliye hukuku» eseri memleketimizde bugüne kadar yazılan hukuk usulü muhakemeleri hakkındaki eserlerin birincisi ve en mükemmelidir. Bu kitab yalnız talebeye değil usul hukukunda cari umumî esaslara vakıf olmak isteyen herkese elzem ve faideli bir eser teşkil edecektir.

Ferit H. Saymen

*
*

HUKUK BAŞLANGICI VE TARİHİ, YAZAN: O. Pr. Dr. RICHARD HONIG, ÇEVİREN: DOÇENT Dr. YAVUZ.

Profesör Honig, çok değerli Doçenti Dr. Yavuzun kudretli bir kalemlle türkçeye çevirdiği, Hukuk Felsefesi ve Hukuk Başlangıcı ve Tarihi adlı eserlerini, ikisini birden bu son günlerde neşretmiştir. Bu (son günlerde) çift sözünün, adı geçen kitapları ellerine almış olanların da gözüne çarpmış bulunacağı gibi, kapak sayfası üzerindeki (ikinci basım) ibaresile teşkil ettiği tezadı izah pek kolaydır: Pr. Honig evvelce not halinde bastırılmış olduğu derslerini bu sefer kitap haline koymuştur.

Serdengeçti arkadaşımız «Hukuk Felsefesi» hakkında yazı yazmak işini benden önce üzerine almış bulunduğu için burada yalnız «Hukuk Başlangıcı ve Tarihi»ni inceleyeceğim.

Bu işe başlamadan önce şunu söylemek isterim ki bu eseri hatırlamakla ittiham edilmekten korktuğum için değil, fakat gerek Yavuzu ve gerek Pr. Honig'i böyle bir şeyden tenzih ettiğim için, eski bir söyleyişle «medhü sena» etmiyeceğim. Çünkü ilim kitabı adını taşıyan her eser kıymetini başkasının alkışından değil, kendi özünden, öz değerinden alır. Tenkid de etmiyeceğim. Çünkü, bu hususta selâhiyetsizliğim şöyle dursun, bir aile efendısından birince, ötekisinin hareketi veya yazısı hakkında hüküm yürütülmesi iyi bir renk vermez.

İşte bu sebepler yüzünden burada yapacağım iş bir fotoğraf objektifi sadakatle gördüklerimi tesbit etmek, Hukuk Fakültesi Mecmuasını okuyanlara muhtevası hakkında bir fikir verebilmektir.

*
*

Ferd önce aile muhitinde, sonra yurdda, daha sonra yurdun

dışında bir takım münasebet bağları içinde yaşar. Bu bağların sırası ile hususî hukuk, âmme hukuku ve devletler umumî hukuku ile ilgilerini anlamak hiç bir kimseye zor gelecek bir iş değildir. Şu var ki hayat münasebetleri yalnız hukukî bağlarla takyid edilmemişlerdir. Onlar birer şeniyettir. Fakat her şeniyet hukuk değildir. «Eğer — çok def'a yapıldığı gibi — hukuk da bir şeniyet olarak görülmek istenirse» onu insanlarda yaşayış münasebetlerini kuvvete dayanarak tanzim etmekle tavsif mümkündür. (s. 7 - 9).

İnsan münasebetlerini tanzim eden örf ve ahlâk da vardır. Bunlar hukuktan cebri müeyyede sahip olmamaları ile ayrılırlar. Örf ferdin dış bakımdan nasıl hareket etmesini gösterir. Ahlâk ise örfce yapılması veya kaçınılması emir edilen harekete esas olan düşünceyi, zihniyeti, takyid eder. Şunu gözden uzak tutmamalıdır ki ne hukuk yalnız kuvvete dayanır, yani yalnız devlet iradesinin mahsulüdür, çünkü bir de taamül hukuku vardır; ne örf yalnız dış bakımdan hareketi, ne de yalnız olarak düşünceyi takyit eder. Çünkü ahlakın emrettiği, ve örfün yapma dediği yasanın da cezalandırdığı bir hal olabilir. Demek oluyor ki bütün bu takyid edici, insanın hareketine yol gösterici kaideler birbirine giriftirdirler. (s. g - 10).

Hukuka düşen vazifeyi «hak» kelimesinin manası pek güzel ifade eder. Hak «doğru»ya uygunluktur. Ferdler kendi menfaatlarını düşünürken karşı tarafinkileri de göz önünde tutarak, iki zıd menfaatı denkleştirerek hareket ederlerse doğru bir iş görmüş olurlar. Böyle bir hareketi emreden nizam «adil» dir (s. 11). Demek ki hukuk Aristotun dediği gibi bir «metron», bir «juste mesure» yani iki şeyin tam ortasıdır. Azla çoğun denkleştigi noktadır. İtidaldır. İşte bu itidal, menfaatlar arasında bu denklik, kişileri savaştan uzak tutacaktır. O halde hukukun ilk ödevi adaletle sulhu temindir. Şu var ki ferdler kendilerini pek severler, menfaat hırsları büyüktür. Bu yüzden adaletin sözde kalması için hukuk cebir vasıtalarına baş vurmağa mecburdur (s. 12).

Fakat hukuk yalnız cebir vasıtaları ile kendini kabul ettirmez. İnsanlar ona isteyerek de uyarlar. Bu sebeple örf ve ahlâkla karışır. Nasıl harici âlemi anlamak için müşterek bir ölçüye ihtiyaç varsa hukuk âleminde de bu müşterek normadır, kaidedir. Estetik ve din için de bu böyledir. Bu normalara «kanun» da denir.

Kanun ya tabiidir: bir illiyet münasebetini gösterir, ya emridir: insandan bir hareket tarzı ister. Hukuk, ahlâk, örf bu ikinci

bakıma girer (s. 13-14). Şunu gözden uzak tutmamalıdır ki bugünkü dilimizde kanun sözünden devletin muayyen şartlar içinde isdar ettiği emirlerdir. *Hukuk ilmi* de işte bunlarla uğraşır. İlmin vazifesi tasnif olduğu için ilk iş *hukukun taksimidir*. Çıkan veya çıkmış olan kanunları takip de lâzımdır: bundan *hukukun tarihi* çıkar. Daha sonra "*hukukun esas mefhumlarını*", "hükümlerinin bünyesini" ve nihayet «tatbik usulü»nü incelemek gerekdir (s. 15-17).

*
**

Hukuk üçe ayrılır : Hususiye hukuku adaletin tevziine, amme hukuku emniyetin teminine ve Devletler umumî hukuku da bu iki bakımanın her ikisine birden hizmet eder.

I — Hususiye hukukunun gayesi zıt menfaatleri uzlaştırmaktır. Bu bir menfaat üzerinde hak iddia edeceklerin *eşit* olduklarını söylemektir. Eşitlerin de her birine *hak sahibi* denir.

Her hak sahibi kendi iddiasının zafer kazanmasını isteyecek ve bundan çatışma hasıl olacaktır. Buna mani olmak için *mukavele* öne sürülmüştür. Demek ki mukavele ile iki zıt menfaatin *ortası* bulunmuş olacaktır. Bir başka söyleyişle mukaveleye dayanan bir uzlaşma hak müsavatının bir neticesidir. Hakka uygundur. Aristot buna «adalet» diyecektir. Bundan şu kaide çıkar : hususiye hukuku irdelerin serbestce birleşmesidir. İhtiyaç menfaati doğurur. Bu düşünce ise bizi bir başka kaideye götürür : mukavelelerin bir *objesi* olmalı, yani ferde eşya üzerinde bir hakimiyet temin etmelidir. Bu söylediklerimize göre hususi hukuk üç büyük esasa dayanır : hak eşitliği, mukavele serbestisi ve mülkiyet.

Hususi hukuk muhtelif disiplinlere ayrılır : şahsın hukuku, aile hukuku, miras hukuku, aynı haklar, borçlar hukuku ve nihayet ticaret hukuku. Bütün bu disiplinler tevzii adalete hizmet ederler.

II — Amme hukuku sükûn içinde toplu ve tekâmülü bir yaşayışın temin edilebilmesi için devletin nasıl kurulması ve ne yolda faaliyet göstermesi icap ettiğini anlatır. İntizamı temin etmek için devlet *hâkimiyete* muhtaçtır. Hakimiyet olan yerde eşitlik yoktur. Devlet manevî de olsa bir şahsiyettir. Tabaasına

karşı hak sahibidir. Şu var ki hakkı ötekilerinkinden üstündür. Bu söyleyiş bana kalırsa hakkı inkâr etmekle birdir. Devleti teşkil eden unsurlar şunlardır : ehali, ülke, ülke gücü. [Doçent Yavuz Gebietshoheit'i bizdeki eski tabirile *mülki hakimiyet* diye tercüme etmemiş ve arazi hakimiyeti demiştir. Bunda pek haklıdır. Bununla beraber hakimiyet kelimesi bizde bir çok manalara geldiği için bu tabirin yukarda kullandığım gibi *ülke gücü* şeklinde türkçede söylenebileceğini sanıyorum].

Amme hukukunda yurtdaşların esas hakları, kuvvetlerin tefriki meseleleriyle dar manada esasî hukuk meşgul olur. Devletin taksimatı bakımından teşkilâtı ve kendilerine çizilen hudut içinde faaliyetleri idare hukukunun mevzuunu teşkil eder. Bu faaliyetler yüzünden askeri hukuk, mali hukuk, iş hukuku disiplinleri ortaya çıkar. Bir de hem adalete hem de hukuk emniyetine hizmet eden ceza hukuku vardır. Amme hukukunun bir başka dalı da *usul hukukudur*. Amme hukuku sahası nihayet devletler umumî hukuku ile biter. Şu var ki devletler umumî hukukuna dayanan bir *beynelmîlel hukuk* vardır; üç kola ayrılır : devletler hususî hukuku¹⁾, beynelmîlel ceza hukuku, beynelmîlel usul hukuku.

*
* *

Profesör Honig hukukun tekâmülünü ikili bir tasnife tabi tutuyor. Birincisinde St Augustin'in (Civitas dei ve civitas terrena) yer yüzü devleti ve tanrı devleti taksiminden başlıyor, 17 ve 18inci asrın tabii hukukuna ve oradan da 19 uncu asrın etnolojik hukuk telekkisine geçiyor.

İkincisinde tezahür şekillerini göz önünde tutuyor ve Roma hukukundan başlayarak ta bugünkü hukuk tekâmülüne varıyor.

*
* *

Hukuk, hak sahipleri için yaratılmıştır. Hak sahibi bir insan yahut hükmi şahsiyettir. Hak sahibinin bir hakkı - ki bu hak bir

¹⁾ Benim için bu vaziyeti kabul imkânsızdır. Başka bir yerde de yazdığım gibi (bak : Dil meselesi, İktisat ve Ticaret mecmuası sayı 15-16, s. 8; Türe Sözlüğü için bir önerge, İstanbul 1936, s. 9-10) devletin bir umumî bir de hususî hukuku yoktur. Burada bahse mevzu olan her ferdin kendi tabii olduğu devletin iç yasasına göre haiz olduğu statüdür. Ortada dönen nihayet bir yasaların çatışabilmeleri ihtimalidir.

başkasına bir borç yükleyebilir - ve bu hakkı kullanmak veya kullanmamak istediği zaman müsbet veya menfi bakımdan yaptığı hareket vardır. Bu sonuncuya hukuki fiil denir. Demek oluyor ki hukuk üç esas mefhumu dayanır: Hak sahipleri, söbjektif haklar, hukuki fiiler.

I — Hak sahipleri ikiye ayrılırlar: Hakiki şahıslar, hükmi şahıslar. Her insan, hakka sahib bir şahıstır. Bir gayeye erişmek için hukuk nizamının kendisine bir şahsiyet verdiği teşekküller birer hükmi şahsiyettir. İster hakiki, ister hükmi olsun şahıslar haklarını ancak hukuki ehliyete sahip iseler elde edebilirler. Bir başka söyleyişle hukuki ehliyet hakka sahip olabilme kabiliyetidir. Fakat her şahsın hakkını kullanabilmesi için yalnız bu yetmez, birde hareket ehliyeti lâzımdır. Hukukî mesuliyet bu sonuncuya dayanır. Hak bir *şeye* taalluk eder. Bu bağlandığı şey hakkın mevzuudur. Şeyler taşınır veya taşınmaz, eşitli veya eşitsiz, tükenir veya tükenmez, tek veya toplu, baş veya ek, gövdeli veya gövdesiz olabilir. ¹⁾

II — Söbjektif haklar objektif hukuk kaidelerini harekete getirmek onları tatbik mevkiine koymak için hukuk nizamının hak sahiplerine tanıdığı bir takım salahiyetlerdir. Bunları hususî ve amme hukuku söbjektif hakları diye ikiye ayırmak mümkündür:

Hususî hukukta bir borcun yerine getirilmesini istemekle, bir ödevin varlığını iddia başka başka şeylerdir. Borç ya eşyaya veya diğer bir ferde taalluk eder. İnsanların eşya üzerindeki haklarına *aynî haklar*, başka fertlere bir borç yükleten haklara *şahsî haklar* denir. Bu sonuncular *mutlak şahsî haklar* (aile hukuku, miras hukuku, gayri maddi mülkiyet hakları) *izafî şahsî haklar*

1) Bu öz Türkçe sözlerin bütün günahı Doktor Yavuzun değildir. O, neolojizmden, kötû bir hastalık gibi kaçınır. Ancak «tükenir, tükenmez»; «tek, toplu» terimlerinin mesuliyetini yüklenmiştir. Bunu da sırf, bu tabirleri «yalnız dil bakımından değil aynı zamanda istilâh olarak da daha uygun ve özlü» bulduğu için yapmıştır. «Umumî istilâhların takarrürüne kadar burada şahsî bir tabir ortaya atmağı doğru» bulmamak fikrinde ısrar etmektedir (bak: s, 150, not, 2 ve s, 55 not, 1). Şu kadar ki «Türkçe karşılığına yerini bırakmasını sabırsızlıkla» beklediği tabirler de vardır (bak: s, 41, not, 1). Yalnız akla gelen bir sual var: Herkes yeni tabirlerden bu kadar ihtiraz eder, hukuk istilâhlarımızı yenileştirme, doğrultma işini ilmi bir küstahlık sayarsa, hukuk dilimizin kötülükleri nasıl düzelebilecektir!

(borçlar hukuku) kısımlarına ayrılırlar. Bir de bir işin yapılmasını veya yapılmamasını bir başkasına yükleyen *isteme*¹⁾ hakkı vardır. Âmme hukuku subjektif haklarına gelince bunları usul, ceza subjektif âmme hakları bakımından incelemek gerekir. Usulde bir hakkın korunmasını istemek için davacının dava açmağa, dava edilenin itirazlarını dinletmeğe, her iki tatafın da verilen kararı bozdurmağa teşebbüs etmeğe hakları vardır. Talebin muhtevası bakımından hukuk davası üçe ayrılabilir: ifa davası, tesbit davası, tanzim ve tesviye davası²⁾. Ceza hukukunda suç işleyenlere karşı devletin ceza isteme hakkı, polis ve inzibat cezaları verme hakkı vardır. Dar manada subjektif amme hakları da tebaanın devlete karşı haiz buldukları haklardır.

1) Doktor Yavuz eserin 160 ıncı sayfasına not olarak şu satırları katmıştır: «Anspuch, aslen iddia, talep, istek manalarına gelir. Her iddiada bir şeye, bir hakka tesahup daiyesi vardır. Biz burada *iddia hakkı* diye kullandığımız bu tabire, yerine göre "*talep hakkı*," da diyeceğiz. Her ikisi de aynı manada yani bir şeyi istemeğe hak anlatmakta kullanılıyorlar». Bana kalırsa bahsa mevzu olan kelime bu manayı ancak (hak iddia etmek) şeklinde kullandığı zaman ifade eder. İddia hakkı denirse yalnız bir borcun varlığını öne sürme salâhiyeti anlatılmış olur, ki bu da dava açmak hakkı anlamına pek çok yaklaşır. Bu itibarla Doktor Yavuzun teklif ettiği ikinci tabir, yani «talep hakkı», daha açık Türkçesile «isteme», daha çok yerindedir

2) Arkadaşım Yavuz, 164 üncü sayfanın 2 numaralı notunda, bu sonuncu tabiri Gestaltungsklage karşılığı olarak kullandığını söylüyor ve şu sözleri ilâve ediyor: «Gestaltung tanzim, teşkil, tesviye, düzeltme, nizama koyma, şekil verme ilh... manalarına gelir. Bu davanın mevzuu da esasen iki taraf arasındaki hukukî münasebetin şeklini değiştirmeye, bir ihtilâfı neticeye erdirmeye, karışıklığı hal ve fasledip ortadan kaldırmaya taallük eder. Şuna göre *düzeltilme veya nizama koma davası* şeklinde kullanmayışımızın sebebi, bu tabirlerin metinde verilen boşanma ve evliliğin feshi misallerine uymamalarıdır. Çünkü her ikisindedeki düzeltme ve nizama koymadan ziyade bizim kullanımımıza göre bozma ve ayırma vardır. Bu sebeple iyi ve fena her iki cihete de şamil olur düşüncesiyle *tanzim ve tesviye davası* şeklini tercih ettik. Çünkü bir ihtilâfın tanzim ve tesviyesi, bir münazaanın tanzim ve tesviyesi, bir münasebetin tanzim ve tesviyesi denebilir.» Bu ifadeye göre babalık arama da bir tanzim ve tesviye davasıdır. Bana kalırsa burada tanzim edilecek bir münasebetten çok tesviye edilecek bir ihtilâf vardır. Çünkü tabii husumîliğin esasen mevcudiyeti iddia edilmektedir. Bu itibarla Doktor Yavuzun pek haklı olarak kaçındığı mahzurlardan kurtulmak için, bulduğu *düzeltilme* tabirine durum sözünü katarak «durum düzeltme» deyimini kullanmak icabettiği kanaatındayım. Bu şekilde, her hangi bir vaziyeti tashih ifade edeceği için, tabir, eski bir söyleyişle «agyarına mani ve efradına şamil» bulunacaktır. Birinci ve ikinci tabire gelince onları da *ödetme ve belirtme davaları* şeklinde Türkçeleştirmek mümkündür.

III — Hukukî fiil «gayesi muayyen hukukî neticelerin husule gelmesine» matuf edîştir. Bunlar şöyle tasnif edilirler :

- a) Şekilsiz veya şekle ait edîşler (el yazısı, resmî yazı).
- b) Sarih veya zımnî edîşler,
- c) İhbarın vusulüne bağılı olan veya olmayan edîşler.
- d) Şarta bağılı olan veya olmayan edîşler.
- e) Tek veya çift yanlı edîşler.
- f) Borç doğuran ve tasarrufu temin eden edîşler.
- g) Sebepî veya sebepsiz edîşler.

Edîşlerde noksanlık bulunabilir. Hata, hile, ikrâh ve bazı şartlar içinde gabv'ın buna sebep olduğı malûmdur. Böyle bir halde bir edîş ya feshedilebilir veya batıldır. Burada işin tafsilâtına girmeye lüzum yoktur.

Edîşlerin yanibaşında bir de «işler» vardır¹⁾. Bunlar hukuka uygun veya ona aykırı olalabilir. Bizi ilgilendiren de bu ikincilerdir: Bunların başında *kusur* gelir. Kusur ya kasden veya ihmâl yüzünden olabilir. Hukuka uygunsuz fiillerimeşru kılan sebepler de vardır. Bunlar vazife icapları veya çok sıkı şartlar içinde bizzat ihkakı hak halleridir.

*
* *

Profesör Honig eserinin son başlığını hukuk ilminin metoduna hasretmiştir. Ona göre «bütün hukuk hükümleri külli ve umumî mahiyettedirler; yani ilerde vnkubulacak bütün hadiseler hakkında meri olmak iddiasındadırlar». Halbuki bütün hadiseleri önceden düşünmeğe imkân yoktur. Bu itibarla hukuk hükümleri mücerret olmak mecburiyetindedirler. Bu şekilde hukukî hüküm ancak kapladığı hadisenin genel anlamını göz önünde tutar.

1) Doçent Yavuz «edîş» ve «iş» sözlerle yaptığım farkı «hukukî muamele» ve «hukukî fiil» terkipleriyle ifade etmektedir. Bizde bu iki tabir arasında şimdiye kadar hiç bir fark gözetilmemiş olduğu için karışıklığa meydan vereceğinden korkuyorum. Birde tasarruf tabirinin de aynı manada kullanıldığı düşünülürse endişem mazur görülür. Dekan Sıddık Saminin pek haklı olarak söylediğı gibi tasarruf sözünü «disposition» mukabili olarak ayırmakla iş biraz düzelir. «Tout fait quelconque de l'homme» karşılığı olarak fiil dense bile muamele «opération» manasile karışacaktır. Bu yüzden birinciye «iş» demeyi daha uygun buluyorum. «Acte juridique» deyimindeki «acte» tabirine karşılık olarak «edîş» sözünü kullanmak suretile «muamele» kelimesini serbest bırakarak bir manaya gelmesini temin mümkün olur. Böylece: iş, edîş ve muamele tabirleri kazanılarak mana tedahülüne meydan verilmemiş bulur.

Meselâ yalnız hırsızlığın neden ibaret olduğunu tarif eder. Filân yerde, falan kişi tarafından yapılan suçu düşünmez. "Bu hüküm her hangi bir yerde, her hangi bir şeyi çalan herkese karşıdır,,. Demek oluyor ki mücerret hukuk hükümleri müşahhas vak'alar için yapılmıştır. Hukukçuya düşen iş de bu münferit vak'aların hukuk hükmününün mazmununa girip girmediğini ve müsbet bir neticeye varılıyorsa göz önünde tutulan hadisenin hangi hukuk hükmüne temas ettiğini aramaktır. Bu, hukuku tatbik için yapılan istidlâldır. Burada hukuk hükmü büyüğü (eski söyleyişle kübrayı), hadise de küçüğü (suğrayı) teşkil eder. Hukuk hükmü ise hadiseye nazaran daima bütün ve genel (« küllî ve umumî ») olduğundan bu istidlâl ancak talil (deduction) yolu ile yapılabilir.

Hukukî hükmün büyüğü (kübrayı) teşkil ettiğini söylemiştik. Büyük, iki unsurdan tereküb eder: Bunlardan biri *vakıa*, ötekisi de *hukukî netice* dir. Küçüğü (suğrayı) *hadisenin* teşkil ettiğine göre tatbik işini yapabilmek için, bu sonuncuyu kanunî vakıa ile karşılaştırmak lâzımdır. Aranacak olan şudur: Hadiseyi terkip eden unsurlar birer birer kanunda zikredilen vakıanın şartlarına uyuyorlar mı? İncelemenin neticesi müsbet ise kanunun göz önünde tuttuğu vakıaya bağlanmış olan netice tetkik edilen hadiseye tatbik edilebilir. Bu düşünüş tıpkı riyaziyedeki: İki kemmiyet ayrı ayrı bir üçüncü kemmiyete müsavi iseler birbirleriyle de müsavidirler muhakemesi gibidir. Hukukta bu lojik istidlâl *kıyas* adını alır.

Hadise ile kanunun gözettiği vaka arasında tam bir intibak mevcut değilse *tefsiri* yardıma çağırmaktan başka yapılacak bir iş yoktur. Tefsir hem hadiseye, hem de kanuna taâlluk edebilir.

I — Hadise veya daha doğru bir söyleyişle *vaziyet* göz önünde tutulursa tefsir önce irade izharı bakımından olur. İradenin izharı hukuk muamelelerinin vazgeçilmez bir unsurudur. Tefsirde «hakikî maksat araştırılır ve ifadenin lâfzî manasına harfi harfine bağlı kalınmaz» (Alman medenî kanunu, madde: 133).

İrade en çok akidler sahasında izhar edilir. Çünkü birleşmek isteyen iki iradenin bağlanmasından başka bir şey değildir. Demek oluyor ki tefsir işine en çok akidler âleminde ihtiyaç olacaktır. Alman medenî kanununa göre: «akidler (mukaveleler), cari örf göz önünde tutulmak suretile hakkaniyet ve hüsnüniyetin icap ettirdiği şekilde tefsir olunurlar» demek oluyor ki fertlerin arzularından gayri bir de bu isteklerin hakkaniyet ve hüsnüniyet

nüniyet ve mer'i âdetler gibi objektif birer ölçüye uygun olmaları aranacaktır.

Kanun bazı çok ehemmiyetli vakıa ve fiiller hakkında tefsir kaideleri koymuştur. Bunlardan birincisi fiksiyon (farziye)dir. Meselâ kanun ana rahmine düşmüş fakat henüz doğmamış çocuğu doğmuş sayarak mirasa konabileceğini söyler (Alman medeni kanunu, madde: 1923).

Bu tefsir kaidelerinden ikincisi karinedir. Bu kural henüz şüpheli bir vaziyeti vaki gibi kabul etmeyi emreder. Meselâ bir arada bir kazaya kurban giderek ölen kimseler aynı zamanda ölmüş sayılırlar (Alman medeni kanunu, madde: 20).

II — Kanun da bir irade izharıdır. Bu itibarla onun da tefsiri lâzım gelir. Kanunlarda kendilerine ait tefsir kaidelerine rast-gelinmemektedir. Bu itibarla onların tefsirine imkân verecek vasıtaların izahile iktifa etmek zaruridir. Kanunun tefsiri şu yollar-da olabilir:

1 — «**Filolojik** tefsir metodu» denen *şerh* usulü. Bu yol bir yazıyı, yazanın düşüncesini kavrayarak ne demek istediğini anlatmağa çalışmaktan ibarettir. Bu usul edebî bir eser için doğrudur. Fakat kanunlar için de doğru olabileceği şüphelidir. Çünkü kanunu yapan bir tek kişi değildir. Bir lâyiha kanun olasıya kadar bir takım derecattan geçer. Her derecede kanunu tevsik edenlerin onu aynı şekilde anlamamış olmalarının ihtimali çoktur. Bir cümle ile vazı kanun diyebildiğimiz şey bir tek insan değildir ki iradesinin neden ibaret olduğu, ne demek istediği aranılabilirsin. Kanunun yapılmasına birçok kimse iştirâk etmiştir. Bu itibarla bütün bu kimselerin iradelerini gözden geçirip kanuna mana vermeğe imkân yoktur. Vazı kanunun maksadı olsa olsa «vesikalar» veya «esbabı mucibe» de bulunabilir. O halde kanunun lâfzına değil, ruhuna göre tefsiri lâzımdır. Bu sona erişmek için esbabı mucibedeki «... âmillerin hangi hayat münasebetlerine göre ölçülüp biçildiğini yani kanunun hangi şartlar dahilinde ve ne gibi münasebetlere tatbik olunmak üzere vücuda geldiğini göz önünde bulundurmak; hal ile kanunun zuhuru zamanını karşılaştırmak icap eder. Bundan başka cari hayat münasebetlerinin, kanunun zuhuru zamanındakilerin aynı olup olmadığı da araştırılmak lâzımdır».

2 — **Hukukî tefsirde gai metod** : daha yukarda söylediklerimiz kanun ruhunu araştırmak ve hangi maksada erişmek için yapıl-

dığını bilmeğe çalışmak yolu demek olan bu ikinci metodun habercisi vazifesini görmüş bulunuyorlar: «kanun hayat münasebetlerini — onların değişikliklerine rağmen — her zaman için gayeye uygun bir surette tanzim eden kaideleri ihtiva etmelidir» ve elbette ancak bu gayeye göre tefsirleri kaçınılmaz bir zaruretler. Profesör Honig'e göre *Jhering*'in «bütün hukuku yaratan gayedir» sözü hiç bir zaman kıymetini kaybetmeyecektir. Çünkü hukuk kaideleri insanlarca bilerek ve istenerek konmuştur. Hatta taamül hukukunda bile iş böyledir. Her arzu edilerek ihdas edilmiş olan şey muhakkak bir gaye için yapılmıştır. Bu gaye ya menfaatlerin tevzini (hususî hukuk) veya devlet otoritesinin teşkili (amme hukuku) olabilir.

*
**

Bu değerli kitap hakkında yazdıklarımı bitirmeden önce bir noktaya işaret etmek isterim: eserin yazılmasında en çok Alman hukukunun göz önünde tutulduğu hemen her sayfada zikredilen misallerle açık bir şekilde görülmektedir. Bu da bir Alman profesörü için elbette pek tabiidir. Burada beni, bir fotoğraf objektifi gibi bitaraf kalmak arzuma rağmen, Doçent Yavuz'a tebriklerimi sunmağa sevkeden bir şey varsa oda eseri yalnız tercüme etmekle kalmamış olması, hemen hemen her sayfanın altına notlar ilâve ederek gerek hukukî tabir ve gerek felsefî mefhumları kudretli ve açık bir kalemle izah etmiş ve bilhassa metinde yazılı yabancı hukuk misallerine bugünkü Türk türesindeki örnekleri de katmış bulunmasıdır.

Dr. Orhan Arsal

*
**

TEORİK VE PRATİK ADLİYE HUKUKU, MUSTAFA REŞİT BELGESAY.

Profesör Belgesay, adliyeyi, yani hakkın zorla yerine getirilmesi hususunda tatbik olunan hukuku, «*Adliye Hukuku*» adını verdiği bir kitapta, sistematik bir metotla, incelemektedir. Bu kitap, müellifin hukuk usulü muhakemesine dair yazdığı eserlerin, üçüncüsü oluyor.

İlk olarak 1338 yılında «*mufassal amelî ve nazari usulü mu-*

hakemei hukukiye» adile çıkardığı kitapta, hukuk usulü muhakemesini ve adliye teşkilâtını anlatan profesör, yeni hukuk usulü muhakemeleri neşredildikten sonra, bu kanunu, hukukçulara bir kolaylık olmak üzere, madde madde şerhetmiştir. Şimdi, yeni çıkardığı «*Adliye Hukuku»* nda ise, adliyeye tatbik olunan kanunları daha esash, daha çabuk öğrenebilmek ve aynı zamanda, bu hukukun bütün ihtiyaçlarını araştırmak, evrimini, eksikliklerini göstermek, tenkitlerini yapabilmek için, madde madde şerh usulünü bırakarak, sistematik ve sensetik bir yol gütmüştür.

Kitabın başlıca üç kısımdan mürekkep olacağı kaydediliyor. Adliye adını taşıyan birinci kitap, adliye makamlarının teşkilâtına ve adliyenin yardımcıları olan avukatlara tatbik olunan hukuka, ayrılmıştır. İkinci kitap, adliyenin münazaalı hakkı nasıl tesbit edeceğini tayin eden hukuk usulü muhakemesine, üçüncüsü de tesbit olunan veya inkâr edilmeyen hakların, zorla nasıl yerine getirileceğini tayin eden, iera ve iflâs hukukuna tahsis edilecektir.

Bu büyük eserin, adliye hukukunun genel prensiplerini anlatan 60 sahifelik ilk cüzü, bugün elimizde bulunuyor. Profesör bu kısımda adliye hukukunun, şimdiye kadar memleketimizde pek az incelenmiş, çok nazik ve önemli meselelerini halletmektedir.

Genel esaslara ayırdığı başlangıcın birinci faslında, hukuk usulü muhakemeleri kanununun umumî bir kanun olduğu, hususi sarahat olmadıkça, idare ve ceza usulü muhakemelerinin de boşluklarını tamamladığı kanaatindedir. Müellif bu fikrini, hem Şurayı Devlet kanununun ve hem de hukuk usulü muhakemesinin bazı maddelerine ve temyiz umumî heyetinin içtihadına dayamaktadır. Bundan sonra, devletin, adaleti paylaşırma işini inhisar altına almadığını ve bazı hallerde bu işin, taraflarca üçüncü bir şahsa gördürülmesi mümkün olacağını anlatıyor; ve gene bazı hallerde hakkına tecavüz olunan ferdin zorla ve kendi kendine hakkını alabileceğini, gerek ceza kanunu, gerek kanunu medeni ve borçlar kannundaki hükümlere dayayarak izah ediyor.

İkinci fasılda, hukuk usulü muhakemelerinin lüzumunu, güdeceği amacı, iyi bir adliye teşkilâtının, usulü muhakemenin, memlekette yapacağı ekonomik, sosyal tesirleri anlatılıyor. Burada misal olarak usulü muhakeme kanunumuzdan ve iera iflâs kanunundan alınan bazı hükümlerin yaptığı tesirler, canlı olarak gösterilmiştir.

Üçüncü fasılda, medenî muhakeme usulünün nasıl olması gerek olduğu inceleniyor. Usulü muhakemenin basit olması lâzım geleceği mütaleasında bulunduktan sonra, basit kelimesinin anlamı tayin ediliyor.

Usulü muhakemede, başlıca gaye, maddî hukuku korumak olduğu için, şekil kusurları sebebiyle, hakkın kaybedilmemesinin temini lâzım olacağı sonucuna varan profesör, yeni usulü muhakemenin bu hususta kabul ettiği hükümlere işaret ediyor.

Bu fasılda incelenen çok mühim meselelerden biri de, hâkimin gücü (*takdir hakkı*)dır. Usulü muhakemeyi tayinde her şeyi kanuna mı bırakmalı, yoksa hâkime mi? Bu mesele hukuk usulü muhakemelerinde olduğu gibi medenî hukukta da münakaşa mevzuu olmuştur. Profesörün uzun uzadıya verdiği izahat ve gösterdiği canlı misallerden açıkça anlaşılıyor ki, ikisinin ortasını kabuletmek daha doğrudur. Herşeyi kanuna bırakmak zararlı olacağı gibi, hâkime bırakmak da tehlikelidir. Kanun, geleceği tamamiyle göremez; her umumî kaide nin hususî bir vaziyete tatbiki daima memkûn olamaz. Bu sebeple, hukuk usulü muhakemesi de medenî kanun ile karşılıklı olarak, iyi bir adalet namına tatbiki zarurî olan, bazı önemli usulleri kanun ile tayin edip, diğer birçok şekilleri, müddetleri tayinde hâkimi serbest bırakmaktadır.

Muhtelif medenî muhakeme usullerine ayrılan dördüncü fasılda, âdi, şifahî, seri, basit usulü muhakemelerin esasları anlatılmıştır.

Beşinci fasıl, hukuk usulü muhakemesinin âmmehukukuna mı, hususî hukuka mı gireceği önemli meselesine tahsis edilmiştir. Profesör burada, sadece bir kelime münazaası görmüyor; bu mesele nin halline bağlı birçok hükümleri gözönünde tutmak icapeder, diyor. Filhakika, usul âmme hukukundan sayılırsa, muhakemeyi idarede, hâkime büyük bir salâhiyet verilecek, tarafların anlaşmaları nazarı itibara alınmayacaktır. Aksi kabul edildiği takdirde ise, taraflar bu hususta anlaşmalar yapabileceklerdir. Profesör ince bir tahlilden sonra, usulü muhakemenin hem âmme hukuku, hem de hususî hukuk prensiplerini kabul etmesi ve fakat hususî hukukun biraz daha fazla tatbiki mütaleasında bulunuyor. Hususile, usulü muhakemeyi değiştiren mukaveleleri âmme intizamını bozmadıkça muteber sayıyor. Usulü muhakeme kanunlarının tefsirinde de, medenî kanun hükümlerinin tatbik edileceği mülâhazası ileri sürülüyor.

Sekizinci fasıl, medenî usul kaidelerine riayetsizliğin, sonuçlarına ayrılmıştır. Bu fasılda muhtelif müeyyitler anlatıldıktan sonra

başlıca müeyyit olan, butlan meselesi inceleniyor. Usulde butlan zararlı olduğu kadar, faydalıdır da. Her meselede butlan zararlı neticeler doğurur. Fakat butlanı kaldırmak da bundan çok daha mahzurludur. Profesör bu husustaki son nazariyeleri anlattıktan sonra, usulü muhakemenin 82 inci maddesini tefsir ediyor.

Dokuzuncu fasılda, usul kanunlarının gerisine şumulü, arşinusal hukuk usulü muhakemesi anlatılmış; onuncu fasılda tarihi bilgiler verilmiştir. Bir bibliografya başlangıç bölümünü tamamlıyor.

Eserin bu küçük parçasını, böylece inceledikten sonra, anlaşıyor ki profesör, doktriner olmaktan kaçınmış ve nazariyatta olduğu gibi, pratik alanda da en elverişli fikirleri kabul etmiştir. Bu yüzden, ekseriya, iki zat nazariyeden biri değil, ikisi ortası tercih ediliyor. Fakat muhtelit nazariyelerin, daima meseleyi halledebileceği iddia edilemez. İkisi ortası belki bugün için elverişli olabilir. Fakat bu şekilde muallakta bırakılan prensipler, ileride daha kolayca suistimal edilemez mi?

Elimizde bulunan bu ilk fasıkülden, henüz pek fakir olan hukuk literaturumuzun, pek değerli bir eser kazanacağını anlayarak sevinebiliriz. Sayın profesör bugüne kadar verdiği eserleriyle, bu husustaki ödevini çoktan başarmıştır. Bugün elimize, en çok ihtiyaç duyduğumuz bir eseri vermekle de, yeni Türk hukuku yapısına, sağlam bir gereç katmış oluyor.

Muvaffak Şeref

* * *

RECEP PEKER. — “İNKİLÂP DERSLERİ NOTLARI..”
(ANKARA, ULUS BASIM EVİ, 1935).

Elimize hörmet ve saygıyla aldığımız bu değerli eser, bize, âmme ve esas teşkilât hukukunun esaslı meselelerini, çok açık ve çok geniş manada izah etmektedir. Hukukçu, içtimaiyate arkadaşlarımıza, siyaset adamlarına ve nihayet bugünkü inkilâbın içinde uğrulan bütün Türk gençliğine en kıymetli ve değerli fikir ve direktifleri veren bu eseri okumak, üzerinde saatlerce durmak hepimizin en esaslı vazifelerimizden biridir. İnkilâp, ve bilhassa Türk inkilâbı hakkında, Türk gençliğine değerli bir kılavuz vazifesini görecek olan bu eseri her Türk vatandaşının

bulup okumuş olması lâzımdır ve inkilâbın çocuklarına da bu büyük vazife bütün kuvvetile kendisini tahmil etmektedir.

*
* *

Sayın Bay Recep Pekerin, 1934 - 1935 okutma yılında, Ankara ve İstanbul üniversitelerinde verdiği inkilâp derslerinin bir araya toplanarak basılmasından meydana gelen bu eserin muhteviyatına umumî bir göz gezdirerek, kısaca, okuyucularımıza bir fikir vermeği faideli buluyoruz.

Eserde şimdiye kadar memleketimizde temaz edilmeyen bir çok meselelerin aydınlatıldığını, Türk gençliğine izaha çalışıldığını görüyoruz. Değerli satırlar, bugünkü ve yarınki Türk çocuklarına, yapılan inkilâbın ve inkilâpların en yüksek manasından en ufak teferrüatına kadar icabeden bütün tafsilatını, bütün açıklık ve sadeliğile, izah etmektedir.

*
* *

Eserin ilk sahifeleri, " İnkilabın manası „ titrini taşıyan sözlerle başlamakta ve değerli derslerin ana hatları ve planı izah edilmektedir. Bay Recep Peker derslerinin mevzuunu «iç idare bakımından Türk inkilâbının gözden geçirilmesi» şeklinde ifade etmekte ve «iç idare derken, inkilâbın iç politika bakımından, askerlik bakımından görüşünü, inkilâbın getirdiği yeni siyasal mefhumların başka ülkelerde tatbik edilen siyasal şekillerle karşılıklı olarak mukayesesini aynı zamanda göz önünde bulunduracağız» diyerek, derslerinin vüsat ve şumulüne takip, olunacak metoda ve nihayet inkilâbın getirdiği yeni siyasal mefhumların ne tarzda izah olunacağına temas etmektedir.

Saygı değer profesör derslerinin gayesini ifade eden «Bu derslerin amacı inkilâp devrini yaşamış, o devri hazırlamış insanların ruhunda en kuvvetli ileri hareket unsuru olan sıcaklığı ve heyecanı, ulusal çalışma hayatına çıkacak olan genç Türk nesillerine, yeni unsura aşılacaktır ve onları yaşadığımız inkilâp prensiplerile yetiştirip vazifeye hazırlamaktır» sözleriyle, Türk inkilâbını yapanların Türk gençliğine verdiği büyük ehemmiyete, gelecek Türk nesillerinin kurulan ve içinde yaşanılan inkilâp prensiplerine göre ne şekilde hazırlanması icabettiğine ve nihayet inkilâbı yapan, hazırlayan, o devri yaşayanların ruhunda bulunan

inkılâp prensiplerinin sıcaklık ve heyecanının, inkılâp çocuklarının ruhunda da ne suretle yaşatılması ve devam ettirilmesi lâzım geldiğine işaret edilmektedir. Saygı değer profesör, daha sonra gelen sözlerinde, inkılâp derslerinin en esaslı gaye ve en mühim mantıkî faidelerini, bugünkü ve yarınki Türk nesline terettüp eden en mukaddes ve en değerli vazifeleri, bize, şu şekilde anlatmaktadır: «Her büyük fikir hareketi, tesiri evrensel olan her inkılâp, ileri gidiş esnasında, nesiller, zamanlar geçtikçe, şefler değiştikçe hız ve heyecanını kaybeder. Bu safhalarda yavaş yavaş ana fikirlerden gerilemeler görülür. Bu heyecan hayat boyunca - insan hayatı değil - bir ulusun hayatı boyunca nesilden nesle aynı hızı, aynı canlılığı muhafaza etmezse feragatlar başlar. Ana inanışlardan kaybedilir. İnkılâbı yok etmek, kayalara çarpırmak isteyen unsurlar bu hızı eksildebilirler. Buna yol vermemek için biz kurtuluş ve diriliş devrimizin sıcaklığını nesilden nesle nakletmeliyiz» .

Değerli profesör derslerinin amacını, yukarıda söylediğimiz şekilde, anlattıktan sonra, her ulusun müşterek bir inanç istikameti olması lüzumuna temas etmekte ve bunu « Ulusal Birleşik İnanış » titri altındaki satırlarıyla bize izaha çalışmaktadır: «Başka, başka istikametleri kovalayanlar bir ulus birliğini ve bu birlik siyasasının ana fikirlerini anlamakta, buna uymakta birleşemezlerse, o ulusun hayatında tükezetici aksamalar olur» sözleri, bize, milletlerin teşekkülünde bulunması lâzım gelen «müşterek inanç» ın oynayacağı mühim rolleri ve bunun teessüs edememesi halinde meydana gelmesi her vakit ihtimal dahilinde bulunan vahim akibetleri en açık bir tarzda izah etmektedir.

Değerli profesörümüz, derslerine bu kıymetli girişi yaptıktan sonra, Türk inkılâbının hakiki mahiyetini anlatmağa başlamazdan evvel, inkılâptan evvel ve inkılâp doğarken dünya hadiselerinin mahiyetini izaha çalışmaktadır. Osmanlı İmparatorluğunun teşekkülünden itibaren geçirdiği inkişaf safhalarını, dünyanın yeni doğan medeniyet hareketleriyle bizi bu hareketlerden ve genel bilgi seviyesinden uzaklaştıran sebepleri anlatmakta ve Osmanlı İmparatorluğunun asırlarca gerilemesi hadisesini iki mühim esasa istinat ettirmektedir: Din ve saray telkincilerinin medeniyet hareketlerine karşı gösterdikleri dehşetli aksülâmeller. Türk ulusunun, on dokuzuncu ve yirminci asırda yapmak istediği bazı kalkınma hareketlerine temas eden profesör, bu tarzdaki teşebbüslerin memlekette esaslı değişiklikler meydana getireme-

diğini kaydetmekte ve bunların tarihte bir iz bırakmadan ne suretle ortadan kaybolduklarını şu suretle izah etmektedir: «Bir kaç küçük tecrübe yapıldı, bunlar kök tutmadan, tarih içinde pek kısa bir devrecik bile geçirmeden sönüp gitti: Tanzimat ve meşrutiyet tecrübeleri...»

Osmanlı İmparatorluğunun mazisine ve genel savaşa kadar olan dünya hadiselerine umumî bir göz gezdirdikten sonra, yeryüzü savaşı ve onun doğurduğu korkunç neticelere temas edilmekte ve bütün dünyaca ortadan kaybolduğuna hükmedilen Türk ulusunun yeniden nasıl dirildiği, nasıl yeni bir Devlet kurulduğu anlatılmaktadır: «Hesap ve düşünce bakımından hiç bir şey yapılmıyacak sanılan bu malzeme enkazından, yeni ve yüce bir Devlet kurmanın yolunu bulup çıkarmak, Türk ulusuna ve onun inkılâbına müyesser oldu. Ve bütün bu kül yığınlarının arkasından Batı Türklerinin şereflerini yükselten ve dünyanın gözlerini kamaşdıran Türk inkılâbının şaşıalı güneşi doğdu.»

Bundan sonraki satırlar, bize, sırasile, inkılâbın tarifi ve çeşitlerini, inkılâbın şuurlaştırılmasını, Türk inkılâbının derinliği ve bütünlüğünü öğretmekte ve otoritelerden gelen inkılâplarla, halktan gelen inkılâplar yekdiğerinden ayrılarak bunlardan ikincisinin birincisine üstünlüğü şu suretle izah edilmektedir: «Halktan gelen inkılâpları bilirsiniz, hakıki iç manasile inkılâplar bunlardır... İnkılâpların şah eseri olan yeni Türk inkılâbı, halktan gelen bir inkılâp tipidir. Bizim inkılâbımız halktan gelen inkılâpların en yücesidir».

* * *

Saygı değer profesör ikinci dersinde inkılâpları tasnife çalışmakta ve bunları iki mühim ana tipte toplamaktadır: Hürriyet inkılâbı, sınıf inkılâbı. Hürriyet inkılâbı: «Halkın kendilerini idare edenlere ve bu idareyi suiistimal eyleyenlere karşı ayaklanmasıdır» diye tarif edilmekte ve fertlerin hürriyete karşı vaki olan mücadeleleri, hürriyetin ekonomi sahasındaki suiistimalleri tam bir vuzuh ile anlatılmaktadır. Hürriyet inkılâbından meydana gelen Parlamantarizmin, tatbikatta doğurduğu vahim neticelere temas eden muhterem profesör, bu rejimin bugünkü vardığı şekli ve neticeyi şu suretle hülasa etmektedir: «Parlamantarizm, hürriyet inkılâbının getirdiği toplanma ve cemiyet kurmada serbestlik hakkı üzerine, bir çok siyasal partilerin kuruluşundan doğmuştur....»

Partiler çoğalınca Politika işlerini meslek edinmiş bir takım türedi adamlar belirdi ve devletlerin, milletlerin, hakları için muayyen prensipleri ileri götürecek bir çalışma yerine, vakit kaybeden, gayesiz çarpışan ve birbirini boğazlayan bir didişme başladı, muayyen hedeflere giden kısa yollar uzatıldı. İç dedikoduları kilükaller aldı yürüdü... Parlamentarizmin çok partili hayatı, devir devir öyle vaziyetlere düştü ki, çeşit çeşit partili parlamentoda iş yapacak derecede kuvvetli parti bulunmadı. Bu istikrarlı bir Devlet çalışmasını imkânsız bir hale koydu... Bu keşmekeş, milletlerin medenî ilerleyişinde, maksada gidişte sürat isteyen bir devrede, idare ve siyasa birliğini bozucu ve hatta körletici fena tesirler yaptı».

Sınıf inkılâbını, hürriyet inkılâbı düşmanlarının demokrat teşkilâta sokulmasını, hürriyet inkılâbından ekstremist ferdiyeteliğe doğru olan temayülü ve hürriyet inkılâbının saray, din müesseselerine karşı olan tesirlerini izaha çalışan profesör, «dünyanın her yerinde, ergeç ve muhakkak istikbal Cumhuriyetindir» demektedir ve rejimlerin kopya edilemeyeceğini, Almanyanın bu kopya hasebile gördüğü zararları, kopyacı Osmanlı meşrutiyetinin vaziyetini aydınlatmakta ve nihayet Türk inkılâbının mahiyetinden bahsederek «bizim inkılâbımız hiç bir bakımdan kopya değildir, orijinaldir» demektedir ve bu husustaki sözlerini Atatürk'ün «biz, bize benzeriz» tarzındaki değerli vecizelerile bitirmektedir.

Profesör üçüncü dersini sınıf inkılâbına tahsis ederek fabrikaların doğuşundan, işçiliğe rağbetten, işçi hayatının doğuşundan, ilk iş kanunlarından, buharın oynadığı mühim rollerden, sınıf şuurunun doğuşundan, işçi cephesinin kuruluşundan, sindika fikrinin doğuş ve kurumlaşmasından, sosyalizmin genişlemesinin sebeplerinden, sermayedarlığın kuvvetlenmesinden, Proletarya-Burjuva tasnifinden, köylü de sosyalizme uymak için lâzım gelen sosyal vasıfların bulunmamasından, sosyalizmden komonizme doğru vukubulan temayülden, sosyalizm nazariyelerinin ana çizgilerinden, sınıf kavgasından, kolektivizmden, beynelmilelcilikten bahsetmekte ve nihayet komonizmin icraata geçme prensiplerini tatbik yolundaki plânını bize öğretmektedir.

Sayın Bay Recep Peker dördüncü dersinde sınıf inkılâbının reaksiyonlarını, genel savaştan sonra İtalyada doğan dahili karışıklıkların sebeplerini tebarüz ettirmekte ve İtalyanın sulh konuşmaları esnasındaki kuvvetsiz ve sözü geçmez bir halde bulunuşunun amillerini, İtalyanın iç varlığında ulusal birliğin mevcut olmamasında aramaktadır: «Devletin selâmetini devlet içindeki ulusal birliğin daima masun ve mahfuz olmasında görürüz. Tarihteki sayısız örnekler bizim bu gidişimizin isabetini teyit edecek mahiyettedir... Fertlerin yarattığı kalabalık yekûnunun, yani ulusun, hiç bir zaman ara vermeyen hayat mücadelesi cereyanları içinde daima muvaffak olabilmesi, yurt dediğimiz büyük varlığın ön alması ve her kavgada üstün çıkması için, düşüncede, harekette bir ve birleşik olması gerektir» .

Genel savaştan sonra, İtalyada doğmağa başlayan komünizm hareketlerine nihayet vererek halk kütleleri arasındaki sınıf mücadelelerini kaldırmak ve aralarında bir uygunluk tesis etmek gayesini güden Mussolini nin kurduğu faşizmin mahiyeti şu suretle izah edilmektedir: «... Faşizm, sınıf mücadelesine, beynelmileliliğe ve diğer sınıfların tanıdığı siyasal inanlara zıt olan ve demokrasıyı, fırkaları ve hürriyet ihtilâlinin getirdiği Parlamenterizmi inkâr eden bir politika yoludur.. Faşizm, yirminci asırda Sezarizmin dirilişidir.»

Bal beyannamesi ve bunun ilk tatbiki neticesi olarak Rusya-da Sovyetler birliği cumhuriyetinin kuruluşu, Rusyadaki iş partisinin sınıf ihtilâliyle muvaffakiyeti, Almanyada Kiel şehrinde sınıf ihtilâli hareketleri anlatıldıktan sonra, Almanyada Nasyonal Sosyalist partisinin iktidar mevkiine ne tarzda geçtiği ve sınıf ihtilâlinin önüne ne suretle geçildiğinin izahına çalışılmaktadır: « Bu parti üçüncü Rayhin temellerini atarken, başdanberi karışıklık yapan unsurları ve Waymar kanunu esaslı neticelerini göz önünde tutuyor. Kendisinin can ve baş düşmanı olan sınıf ihtilâli partilerini ve liberal devlet tipinin icabından olan diğer bütün siyasal partileri dağıtıyor. Bu suretle Almanyada da İtalyadaki gibi, sınıf ihtilâline karşı reaksiyoner olan ve fakat Alman hususiyetlerine göre inkişaf eden otoriter bir Devlet kuruyor» .

Macaristandaki sınıf ihtilâli teşebbüsleri ve, Fransada Almanyaya-

daki nasyonal sosyalizmi takliden meydana gelen Fransistler hakkında icabeden tafsilat verildikten sonra, sınıf ihtilâli karşısında bizim vaziyetimize de temas edilerek halkçı Türk devletinin bu husustaki prensipleri izah edilmektedir: « Türkiye cumhuriyeti halkçı bir varlıktır... Bizim halkçı vasfımız sınıf mücadelesini yaratan doktrinlerin tamamı tamamına zıddındır.. Ulusun içerisinde herhangi bir sınıf ve meslek farkı gözeterek birini ötekine kırdırmak bizim prensiplerimize uymaz».

*
* *

Sayın Recep Peker beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci derslerini siyasal partilerin tetkik ve izahına hasretmişlerdir. Siyasal partilerin doğuşu, tarifi, programları; şef ve ulusal şef; siyasal partilerin çeşitleri; muhtelif siyasal partilerin mahiyeti ve nihayet siyasal partilerin tatbik şekilleri hakkında çok geniş, çok mufassal ve alâka uyandırıcı malûmata rast gelinmektedir.

Bu derslerin mevzularının çerçevesi dahiline, Avrupa devletlerinin karakteristik bilûmum siyasal partileri ve bunların tatbikatındaki faaliyet tarzları ithal edilmiş ve bu hususta bilgilerimizi arttıracak, kuvvetlendirecek, yapacağımız tetkiklerde daima bize rehberlik edecek, bize yol gösterecek olan çok değerli ve istifadeli ilmi bir etüdün mevcudiyetile karşılaşmış bulunmaktayız.

*
* *

Sayın Recep Peker son dersini « İstiklâl » meselesine tahsis etmekte ve bu mefhumu bugünkü ulusal Türk varlığına dayanak olan temellerden biri olarak tavsif etmektedir. İstiklâl mefhumunun hakiki manasına işaret eden sayın Profesör: « Bizce istiklâl, var oluşumuzun ve istikbalimizin temelidir. İstiklâl bu bakımdan üzerinde daha heyecanla, daha sıcaklıkla titreyeceğimiz bir mefhum halini arzeder. İnsanlar, sade lûgat manasını tanıyıp işittikleri bir kelime uğruna başlarını değil, parmaklarının ucunu bile feda etmezler. Binaenaleyh Büyük Önderin dili ile gençliğe emanet edilmiş iki mefhumdan bir başlıcası olan istiklâli, yalnız kelimenin lûgat manasile değil, hayattaki tatbik manalarile de kavramış olmalıyız ki, icabında uğurunda seve, seve canımızı ve

başımızı verelim» demek de ve istiklâlin ana şartlarını ve iç siyasette, dış siyasette, orduda, adliyede, kültürde, hazinede, ekonomide istiklâl titreri altında bize istiklâlin muhtelif tiplerini bütün vuzuhile göstermeğe çalışmaktadır. Devletler arasında anlaşmalar neticesi olarak, mütekabilen kendi istiklâllerine karşı vaki olan bazı tahditlerin mahiyetine temas eden muhterem profesör, bu tarzdaki anlaşmaları şu suretle justifiye etmektedir: «Her ulusun hakkı ve şerefi vardır. Bu mahfuz kalmalıdır. Ancak uluslar da büyük insanlık âleminin ve cemiyetin birer uzvudur. Anlattığım şartlarda tam müstakil olmak davasında müşterek yaşamının ve müşterek işlerin gereği olan karşılıklı anlaşmalara yer vermeyici bir hodbinlik güden devletler, kendi sınırları içine tamamen kapanmış bir halde kalırlar. Devletler dürlü sahalardaki ihtiyaçları, yalnız kendi başlarına düzene koymaya kalkarlarsa, o zaman müşterek ileri gidiş noktasında lâzım olan hız kaybedilmiş olur, ve büyük insanlık cemiyeti topallar. Onun için müstakil uluslar halinde teşekkül etmiş olan insanlık yığını, karşılıklı ve fakat birbirinin tazyiki ve zoru altında olmaksızın kendi faydalarını düşünerek birlik kararlar vermekte serbest olmalıdırlar».

İstiklâli korumak için ne tarzda hareket edilmesi lâzımgeldiğinin izahını müteakip, bazı devletlerin hulul yollarile diğer devletlerin istiklâllerine karşı vaki olan bilvasıta tecavüzlerine ve uluslar arasındaki çalışma birliğine temas eden değerli profesör, ekonomik, kültürel yayılma hakkında lâzımgelen malûmatı bize vermekte ve kıymetli derslerine « Ulusal birlik » mevzuunu tetkik ve Atatürkümüzün Türk gençliğine olan inkilâp ve istiklâl emanetini aşağıdağı sözlerle hatırlatarak nihayet vermektedir: «Bir son söz olarak, Atatürkün, hepimizin Ulu Önderinin, iki büyük mefhumu, inkilâp ve istiklâli, size emanet ettiğini hatırlatırım. Onun sözlerini, kelime kelime, cümle cümle, siz benden daha iyi bilirsiniz. O, size, her şey bitti sanıldığı en düşkün zamanlarda bile onları korucak büyük kuvvetin, sizin asil kanınızda mevcut olduğunu söylemiştir. Alınları yüksek, yüzleri ak olarak yetişiyorsunuz, size verilen yüce emaneti korumak için tahsil çağında aldığınız bilgiler yanında, ruhunuzu güzel duygular ile sıcak tutunuz. Bugünkü varlığımızın hararetini ancak bu yoldan ileri nesillere yetiştirebilirsiniz.,»

TRAITÉ D'ÉCONOMIE POLITIQUE — AKADEMİ AZASINDAN VE PARİS HUKUK FAKÜLTESİ PROFESÖRLERİNDEN HENRI TRUCHY'NİN İDARE VE BAŞKANLIĞI ALTINDA NEŞREDİLMEKTE OLAN 11 BÜYÜK CİLTEN MÜREKKEP MUAZZAM ESER.

BU KOLEKSYONDAN ŞİMDİYE KADAR BASILMIŞ OLAN KİTAPLAR :

CİLT II. BROCARD: LES CONDITIONS GÉNÉRALES DE L'ACTIVITÉ ÉCONOMIQUE (1934).

CİLT III. E. JAMES: LES FORMES DE L'ENTREPRISE. (HENÜZ İNTİŞAR ETMİŞTİR)

[CİLT I. : BİLÂHARA BASILACAKTIR].

Fransız neşriyatında bu eserin mevki ve ehemmiyeti.

Bugünkü Fransız ekonomi neşriyatını temyiz eden en esaslı vasıflardan biri, menfi bir farikadır. Tamamile indî ve itibarî olarak, yirminci asrın başından itibaren içinde yaşadığımız zamana kadar, nazarı dikkate alınacak bir devre esnasında, iktisadî neşriyat arasında, ilmin terakkisi bakımından, dikkate değer bir merhale ifade edebilecek eserlerin, umumiyetle muayyen ve müteferrik bazı iktisadî hadiseler üzerine yazılmış olduğu görülür [*]. Filhakika, daha şimdiden «iktisat ilmi tarihi»ne mâlolmuş sayabileceğimiz Aftalion, Lescure, Charles Rist, Nogaro, F. Simiand, ilâh. gibi büyük Fransız âlimlerinin yeni bir izah tarzı, orijinal bir tahlil veya şahsi bir telâkki getirmek suretile, ortaya koymuş oldukları eserler: nakit, enflasyon, kooperasyon, buhranlar.. amele ücretleri.. kıymet, ilâh.. gibi müteferrik ve muayyen bazı iktisadî mesele ve hadiseleri mevzu ittihaz etmek suretile yazılmışlardır. Gerçi Fransız neşriyatı, ekonomi ilmini, geniş ve umumî hudutları içinde, bütün mevzuları dahilinde tetkik eden «Traité» lerin sayısı itibarile, belki de garp dillerinin en zenginlerinden biridir. Fakat, Michel Chevalier den itibaren, Leroy. Beaulieu ye kadar devam etmiş olan koyu liberal, klasik fransız mektebi ananesine mensup iktisatçıların kitaplarından sarfınazar,

[*] Bak. Pirou. L'état actuel de la science économique en France (Recueil Sirey. Paris 1929) «Doctrines Sociales et science Ec. adli eserde. S. 111.

Colson, Cauwès, Garnier, Beauregard, Nogaro, Reboud, Perroux, Perreau, Truchy, Gide, ilâh. gibi iktisatçıların yazmış oldukları elliye yakın Cours, Traité ve Manuelerin umumiyetle haiz oldukları vüruh ve insicam itibarile, bilhassa tedrisat sahası için çok faydalı ve mükemmel eserler olarak telâkki etmek icap eder. Bu «traité»lerden her biri, muharrirlerinin betahsis meşgul oldukları veya ehemmiyet attettikleri bazı mevzular üzerinde, diğerlerine nispeten daha zengin ilmî araştırmaları ihtiva ederler. (Ez cümle Nogaro da nakit bahsı, Cauwès de «Milli ekonomi bakımı» ve nakit meseleleri, Gide de İhtiyaç bahsı, istihlâk ve kooperatifçilik meseleleri, Colson da transport meseleri; ilâh... birinci plânda bir ehemmiyete mazhar olmuşlardır denilebilir. Fakat bütün bu eserler, heyeti umumiyeleri itibarile nazarı dikkate alınınca, muasır fransız neşriyatında - yukarda işaret ettiğimiz şekilde menfi bir farikanın - esaslı bir noksanlığın mevcudiyetini tespit etmemek kabil değildir [*]. Bu noksanlıkları iki noktada tophya-biliriz.

1 — İktisat ilmine mevzu teşkil eden hadiseleri bir «bütün» olarak incelerken, temamilen yeni bir «telâkki» ve bu kabil bir telâkki - concept - nin icabı olarak yeni bir tasnif getirmiş olan eserlerin noksanlığı (**).

2 — Tasnif ve umumî telâkki ne olursa olsun, iktisat ilmi kadrosu içinde tetkik edilen başlıca meseleleri, müsavî bir ehemmiyetle ve aynı ihtisas titizliği ile inceleyerek, ekonomi ilminin son zamanlara kadar kazanmış olduğu bütün bilgi ve neticeleri muazzam bir traité şeklinde toplayan büyük eserlere tesadüf edilememesi. İşte *Truchy* nin başkanlığı ve idaresi altında, 12 büyük Fransız iktisatçısının elbirliği ile vücade getirilmekte olduğu 11 ciltlik muazzam *Traité*, bu son boşluğu doldurmak iddiasile neşredilmeğe başlanmış olan bir eserdir. Bir ilimin tetkik mevzuun teşkil eden bütün meseleler üzerinde, muayyen bir devrin erişmiş olduğu bütün bilgi ve telâkkileri derin ve etraflı bir şekilde bir tek şahıs tarafından yazılan eserlerde toplamak çok güçtür. Bilhassa modern ilmin terakki ve icapları, böyle bir başarıyı gün geçtikçe daha imkânsız bir hale sokmaktadır. Bu itibarla yukarda işaret etti-

(*) Bak *Pirou*, evvelce zikredilen eser ve *Truchy*: L'introduction générale.

(**) Ch. Bodin, *Pirou* ve kısmen *Landry* nin eserleri bu boşluğa cevap veren nadir istisnalardır.

ğimiz vasıfları haiz eserlerin, zamanımızda, ancak kollektif bir şekilde yazılabileceği aşıkârdır. Bu şekilde yazılan iktisat eserleri, iki muhtelif şekil alabilirler. *Leon Say* in idaresi altında yazılmış olan «Le Nouveau Dictionnaire de l'Économie Politique» veya «Le Dictionnaire des Finances» da olduğu gibi ilmi lügat, ansiklopedi tarzı; veyahut ekonomi ilminin muhtevasını muayyen bir plân ve iş bölümü dahilinde başlıca kısımlarına ayırmak ve bunların her birini ayrı ayrı mütehassıslara yazdırmak suretile vücade getirilen büyük ekonomi *Traité* leridir.

Truchy nin başkanlığı altında neşredilen «Traité de l'Économie politique» bu katagoriye mensup fransız neşriyatının birincisidir denilebilir.

Eserin plâni ve umumî karakterleri

Bu muazzam eser, neşriyatın ilmi idaresini üzerine almış olan *Truchy* nin, eseri takdim ve izah gayesile yazmış olduğu 38 sahifelik bir umumî mukaddeme «*L'Introduction générale*» kısmı hariçte bırakılmak üzere, 11 büyük ciltten mürekkep olacaktır.

Bu kitapların isim ve muharrirleri şunlardır :

Cilt I

Ekonomik hadiselerin umumî mekanizması (Le mécanisme général des phénomènes économiques)

yazan: *A. Aupetit*, (*Banque de France* in fahri genel sekreteri ve Paris Sciences Politiques mektebi profesörlerinden.

Cilt II

Ekonomik yaşayışın umumî şartları.

(Les conditions générales de l'activité économique)

Yazan: *L. Brocard*, Nancy Hukuk Fakültesi profesörlerinden,

Cilt III

Teşebbüs Şekilleri.

(Les Formes d'entreprises)

Yazan: *E. James*, Toulouse Hukuk Fakültesi Profesörlerinden.

Cilt IV

İktisadi İttihat ve Anlaşmalar

(Le rôle de l'association et des ententes)

Yazan: *W. Oualid*, Paris Hukuk Fakültesi profesörlerinden.

- Cilt V Ticaret, Piyasaların organizasyonu, ve Transport
(Le commerce, l'organisation des marchés et le rôle des Transports)
Yazan: *H. Laufenburger*. Strasbourg Hukuk Fakültesi profesörlerinden.
- Cilt VI Para ve Fiat
(La monnaie et la formation des prix)
Yazan: *L. Baudin*. Dijon Hukuk Fakültesi profesörlerinden
- Cilt VII Kredi ve Banka
(Le crédit et l'organisation Bancaire)
Yazan: *L. Petit*. (Crédit Foncier) fahri direktörü, ve *De Veyrac* Maliye müfettişi
- Cilt VIII Inkisam hadiseleri
(Les phénomènes de répartition)
Yazan: *Fr. Perroux*. Lyon Hukuk Fakültesi profesörlerinden.
- Cilt IX Ekonomik temevvüçler
(Les fluctuations de la vie économique)
Yazan: *Fr. Simiand*. Collège de France profesörlerinden.
- Cilt X Arsiulusal ticaret münasebetleri
(Les relations économiques internationales)
Yazanlar: *H. Truchy*: Paris hukuk fakültesi profesörlerinden, Akademi azası; ve *H. Byé*: Toulouse Hukuk Fakültesi profesörlerinden.
- Cilt XI Muasır ekonomide doktrin ihtilâfları
(Le conflit des doctrines dans l'économie contemporaine).
Yazan: *G. Pirou*. Paris Hukuk Fakültesi profesörlerinden.

Kanaatimizce, bütün eserin 11 cilde inkisam eden plânını, şu şekilde bir tasnif dahilinde tahlil etmek kabildir.

- I İktisadî hadiselerin «sırf» ekonomi «économie pure» bakımından mütalâası. (Ekonomi ilminin genel teorisi)
Bu kısma ait tahliller Cilt I de tevsi edilecektir. Mahiyet ve istinat ettiği umumî telâkki bir az aşağıda izah olunmuştur.

II İktisadi hadiselerin tatbiki ekonomi bakımından - tasviri, izahî ekonomi - zaviyeden - mütalâası. Burada ekonomik hadiseler, ampirik bir şekilde ve iki muhtelif surette mütalâa edilmişlerdir.

a) Ekonomik yaşayış ve faaliyetleri, realitelere uygun tezahürleri ve kendilerini çerçevesiyen umumî sosyal ve tabii şartları dahilinde mütalâa eden bahisler. Cilt II.

b) Ekonomik faaliyetin *muhtelif tezahürleri* nin tetkiki. Cilt III, IV, V, VI, VII, VIII, XI, X.

III— Ekonomik doktrinler sahasında mevcut bulunan ihtilâfların tetkiki: Cilt XI.

Eserin umumî plânı, *Jean Baptiste Say* den beri, fransızca *Traité* ve *Cours*'larda sadakatle merbut kalınmış olan 3 (istihsal, inkisam, istihlâk) veya 4 (istihsal, tedavül, inkisam, istihlâk) kısımlarından mürekkep, klâsik tasnife, bir şekil taassubu ile bağlanılmadığını göstermektedir.

Mamafih, ekonomi ilminin mevzu ve hudutlarını, klasik telâkkilerden tamamile başka esaslara istinat ettiren yep yeni bir tasnif şeklinin kabul edilmiş olmadığını da, emniyetle iddia edebiliriz.

Eserin umumî plânını çizmiş olan ve neşriyatını idare eden H. Truchy'nin noktaî nazarınca: Ekonomi politik gibi çok geniş sahalı bir ilme ait yazılacak, umumî bir eserin plân meselesinde, indî ve şahsî bakımların oldukça mühim bir rol oynaması zaruridir[*].

Bu itibarla, *Truchy*'ye göre, ekonomik hadiselerin mütalâasında, mezkûr hadiselerin «tabiatı haline müstenit, mantıkî ve zarurî mahiyette bir tek tasnif ve teselsül kabul etmek mevzubahis değildir.»

Her plân, ister istemez, muharririnin zihninde mütalâa edilen iktisadi hâdiselerin inşiap ve teselsülüne ait şahsî görüş ve kanaatı aksettirir[**].

Bu noktaya rağmen *Traité* de takip edilmiş olan «tasnif» esaslarile, başlıca ekonomik mefhumlar hakkında sezilebilen bazı esaslî telâkki ve prensipleri tebarüz ettirmek kabildir.

1) Birinci cilt, ekonomi yaşayışının «umumî mekanizma» sına tahsis edilmiştir. Eserin bu kısmında: «Ekonomi bakımından ince-

[*] Truchy; Introduction générale au Traité d'économie politique S. VIII: Recueil Sirey Paris 1934.

[**] *Truchy* zikredilen «Introduction» kısmı S VIII.

lenen beşeri faaliyetler arasında bir tefrik yapmak suretiyle..» zaman ve mekân dahilinde değişen «müşahhas, mütehavvil arızî mahiyette olan hadiseleri..» [*] ve bunların tarihî, mahallî görünüşlerini bir tarafa bırakmak, bilâkis bazı lüzumlu tecrübeler yapmak suretile, iktisadî vakıaların umumî mekanizması, her zaman ve her yerde (iptidai veya mütekâmil her ekonomi sisteminde) mevcut bulunan unsurlarına irca etmek suretile, nazari bir şekilde mütalâa etmek, esasî kabul edilmiştir. Eserin bu kısmında «iktisadî müvazene» nin «équilibre économique» in şartları mütalâa edilecektir. Bu itibarla mezkûr eserde ekonomik bilgileri, «sırf ekonomi ilmi» La Science économique pure ve économie politique appliquée «tatbiki ekonomi» ilmi şeklinde iki ayrı disiplin dahilinde mütalâa etmenin ilmi zaruret ve faydasına kani olan zihniyet ve esaslar kabul edilmiş demektir.

Alman neşriyatında ve bazı yeni fransızca eserlerde, büyük bir taassup ile son haddine kadar götürülmüş olan bu tefrik ve telâkkiyi klasik ve maruf fransız traité'lerinden[**] ancak Colson'un altı kısımlık büyük eserinde bulmak kabildir. Colson'un traité'sinde: «ekonomik hadiselerin genel teorisi»ne tahsis edilmiş olan birinci cild bir nevi «sırf ekonomi» - économie pure - dür.[***]

İşte Truchy'nin başkanlığı altında neşredilmekte olan, büyük Traité nin birinci cildi daha ziyade bir sırf ekonomi veya «ekonomi ilminin genel teorisi mahiyetini muhafaza etmektedir. Ekonomi doktrinlerine tahsis edilen XI inci cilt ile bu birinci cildi bir tarafa bırakacak olursak, eserin II ilâ X ciltlerinden mürekkep kısımları, ekonomik hayatın, «müessese» ve «faaliyetler» ine ait, konkret tezahürlerinin tetkikine hasredilmiştir.

2. — Bu kolleksiyon içinde bilhassa «inkisam hadiseleri»ne (cilt VII) ayrı bir kitap tahsis edilmiş olmasından anlıyoruz ki, birinci ciltte «ekonomik hadiselerin umumî mekanizma» ları tahlil edilmiş olmakla beraber, eserin umumî plânında, Warlas ve Böhm Bawerk'in etütlerinden sonra, meydana çıkmış olan bazı yeni

[*] Truchy: Zikredilen «Introduction» kısmı. S. VIII.

[**] Bak Charles Bodin: Principes de la Science économique: Cours élémentaire d'économie simple» Sirey, 1926, Bousquet (G. H.): Cours d'économie pure, Marcel Rivière, Paris, 1928. Almanca «traité» lerde bu hususta hakim olan telâkki ve ve noktaî nazarlar hakkında bir fikir edinebilmek için, bak; Neumark: Ulus ekonomisi ilmi İstanbul, 1936.

[***] C. Colson: Cours d'économie politique. Cilt. 6., I: Théorie générale des phénomènes économiques, Felix Alcan, Paris, 1924.

telâkkilere mevki verilmemiştir. Bu itibarla, Fransız traité'lerinin klâsik tasnifi, hiç olmazsa, istihlal ve inkisam bahislerine, müstakil ve hudutları oldukça sarîh bir yer ayırmak suretile idame edilmiştir.

Bilhassa Walras'ın kıymet meseleleri etrafında yaptığı derin tahlillerle ortaya çıkmış olduğuna işaret ettiğimiz yeni telâkki şudur: mamul maddelerin kıymetleri (mahsullerin fiyatı): beşeri sai kıymeti (ücret), toprağın kıymeti (rant), kapitalin kıymeti (faiz) ile aynı kanunlara tabi olarak teşekkül ve tahavvül eder. Bu itibarla, «inkisam» başlığı altında: müstakil, ve diğer bütün kıymet hadiselerinden ayrılmış bir bahsin mütalâası, rasyonel ve ilmî bir tasnif ifadesi olamaz [*]

İktisadî hadiseleri, ayrıca, «sırf» ekonomî, Economie pure, kadrosu dahilinde tetkik eden nadir Fransız muharrirlerinin, ekonomî politik için bir inkisam bahsi kabul etmemelerine rağmen, bu eserde, mezkûr noktai nazara kıymet verilmiş olduğu görülmektedir.

3. — Büyük traité de bir çok Fransız kitaplarında «istihlâk» başlığı altında mütalâa edilen meselelere, müstakil bir bahis tahsis edilmiş değildir. *Eserin* umumî plânını çizmiş olan Truchy, esasen tek başına yazmış olduğu kendi kitabında da «istihlâk» adı ile, iktisat ilmi kadrosu içinde ayrı bir «bahs»e mevki vermiş değildir. «İstihlâk» başlığı altında, sigorta, ve istihlâk kooperatifleri gibi mevzuları tahlil ve tetkik etmiş ve iktisat eserlerinin umumî plânı dahilinde, istihlâk kompartımanının müstakil mevcudiyetini müdafaa etmiş olan Charles Gide e mukabil, bir çok iktisatçılar[**] başta Marschal olmak üzere, bu hususta tamamen başka bir telâkkiye şahit gözükmedirler. Mezkûr iktisatçılara göre «istihlâk»i, sırf «talep» mekanizması vasıtasile istihsalin istikamet ve hacmini tayin ve idare eden bir âmil sıfatı ile, «iktisadî hâdiselerin umumî mekanizmasında» veya, «ekonomik faaliyetin tabii ve sosyal şartları» münasebetile tetkik etmek icap eder. Büyük traité de de az çok aynı telâkkinin hâkim olduğu görülmektedir.

4. — Truchy'in kendi müstakil eserinde, Colson'un «Cours»unda, ve daha bir çok Traité lerde finans meselelerine tahsis edilen bahis-

[*] Bak. Pirou: Cours d'Ec. polit. (Paris Hukuk Fakültesinde yapılan takrirlerin daktilografi ile basılmış hülâsaları).

[**] Bak. Landry: Manuel d'Economique. Giard. Paris. 1908. Pirou: Cours. (evvelce zikredilen); aynı muharririn Doctrines Sociales et Sc. économique adlı eser. Bak. Neumark. Evvelce zikredilen eser.

lere, büyük traitéde mevki verilmemiş; bu suretle, kamusal finans ilminin müstakil bir disiplin sıfatı ile, mevki verilmesi lüzumuna zımnen işaret edilmiştir. Bu telâkki de, Fransız dilinden başka garp lisanlarında yazılmış olan modern ekonomik neşriyatta hâkim olan ruha mutabıktır.

İKİNCİ CİLDİN TAHLİLİ.

İKİNCİ CİLD: *BROCARD (LUCIEN)*. — LES CONDITIONS GÉNÉRALES DE L'ACTIVITÉ ÉCONOMIQUE. RECUEIL SIREY. Paris 1934. S. 605.

Eserin intişar etmemiş ve ekonomik hadiselerin umumî mekanizmasının mütalâasına tahsis edilmiş olan birinci cildinde, ekonomik hadiselerin, tarihte veya gözlerimizin önünde cereyan ettikleri mütenevvi, canlı, müşahhas şekillerinden tecrit edilerek, nazari, gayri müşahhas, ve şekillerde tetkik edilmiş olduğunu tahmine mahal vardır.

Bilâkis, «İktisadî faaliyetlerin umumî şartları» başlığını taşıyan ikinci ciltte ekonomik yaşayışı izah için, ilmi araştırmaların zarurî ve umumî şartı olan bazı tecrit ve tamimlere başvurulmakla beraber, «ekonomi» yi sosyal bir taazzuv olarak bütün canlılığı, hareketleri, zamanımızdaki müterakki ekonomi sistemin, tarihi ve mahallî birçok hususiyetlerle beraber yakalamağa, tesbit etmeğe çalışılmaktadır.

Ekonomî sosyal bir müessesedir. Bu müessesenin kurucusu insandır. İnsan tabii ve sosyal bir muhitte yaşar. Sayısız olan «ihtiyaçlar» la, mahdut olan konkret tatmin vasıtaları arasındaki daimî gerginliği kabil olduğu kadar (rasyonel) bir şekilde azaltmaktan ibaret olan[*] ekonomi faaliyetleri için insan bir çok madde ve kudretleri kullanmak zorluğundadır. Bunları içinde yaşadığımız *tabii muhitte* buluruz. Ekonominin fail ve yaratıcı unsuru olan insan, bütün bu faaliyetlerinde hergün bir parça daha mütekâmil bir şekle sokmuş olduğu *aletleri, makina-*

[*] Bak. Condition générales de la vie économique. Introduction, s. 1. bu hususta bak. Neumark: evvelce zikredilen eser.

ları, teknik bilgileri ve usulleri kullanmak suretile, tabii servet kudret ve mevhibelerden daha randımanlı, daha rasyonel bir şekilde istifade etmek yolunda ilerlerlemiştir. Nihayet insan münferit, mücerret bir şekilde değil, sösyete halinde yaşar (ekonomi sosyal bir müessesedir), bu itibarla insan ekonomi faaliyetlerini, hudutları gittikçe genişleyen, muhtelif «guruplar» içinde yaşar: aile, kommün, mıntaka *Région*, nihayet millet. Muhtelif uluslar arasındaki münasebetler bazı noktalarında bir «insanlık» gurubun da, ekonomik bir vahdet olarak tasavvur ve telâkkisine meydan vermektedir.

Tabiat, faal unsur olan insan (nufus) ve sosyal muhitte (aile, kommün, milliyet ilâh) bir çok tabii ve sosyal kanunlar hakimdir. Bu kanunlar tabirini gayet geniş bir mana ile kabul etmek icab eder. Bu kanunların bazıları tabii kanunlar, bazıları, ananeler, ahlaki dinî telâkkiler, bazıları, cemiyetin müspet hukuk kaideleri, bazıları da muayyen bir yerde, muayyen bir zaman için az çok yeknasak bir intizam ile tekerrür eden temayül kanunlarıdır. Ekonomi yaşayışını, sosyal yaşayışın diğer vechelerini nazarı dikkate almadan kavramak ve izah etmek kabil değildir. Ekonomik faaliyetler tabii ve sosyal şartların tayin ettikleri zarurî çerçevelere intibak etmek suretile cereyan ederler. İşte II inci cildin taşıdığı umumî fikirler bu suretle hulâsa edilebilir.

Eserin tâbi tutulduğu tasnif de, ana fikirlerin mantıkî te-selsül ve insicamına dayanmaktadır. Bugün milli ekonomi çerçeveleri içinde inkişaf eden ekonomik hayat ve faaliyetler, bir takım mütenevvi ve umumî şartların, muğlak ve birbirine girmiş tesirleri altında bulunmaktadırlar. Birbirleri ile arap saçı gibi girift olmuş bir vaziyette bulunan bu muhtelif âmilleri, ayrı ayrı mütalâa etmeden, vazih bir tahlil yapmanın imkânı yoktur. Bu umumî şartlar 4 büyük grupta toplanılabilir ki, bunlardan her birinin mütalâası, eserin dört büyük kısmından birinin mevzuunu teşkil etmektedir.

I inci kısım: *Ekonomik faaliyetin tabii ve teknik âmilleri.* — bu kısmın ilk üç mephasinde, tabii muhit ve şartların ekonomi faaliyetleri üzerine, bilmukabele, ekonomik faaliyetlerin tabii şartlara karşı yaptıkları aksülameller, ve nihayet bu karşılıklı tesirlerin terkip ve muhassalalarından meydana çıkan ekonomik faaliyetin mahiyeti tetkik edilmektedir. Bu üç mebbas birinci kısma ait, birinci bir üniteyi teşkil eder.

Yine üç büyük mebbastan ibaret olan ikinci bir ünite, istihsal tekniği ve sa'yin organizasyonu mütalâa edilmektedir. Bu

bahislerin, not edilmeğe değer noktası, basit ekonomi şekillerinden muğlâk ekonomi sistemlerine geçtikçe, teknik ve işbölümü, terakkilerinin müvazi inkişaflarını, çok derin ve etraflı bir şekilde göstermesi, istihsal tekniğindeki tekâmül ve istihaleleri takiben, sosyal sınıfların sureti teşekküllerini, şimdiye kadar neşredilmiş olan Fransızca *traité*'lerde ihmal edilmiş olan cephelerinden mütalâa etmiş olmasıdır. Müttekâmil ve muğlâk ekonomilerde, arsiulusal işbölümünün mevcudiyet, mahiye ve sebepleri de bu bahislerde tetkik olunmuştur.

II inci kısım : *Ekonomik faaliyetin hukukî âmilleri. Fertlerin hususi faaliyetler ile devlet faaliyetinin rolleri.*

Dört mebhasten mürekkep birinci bir üniteye «hususî mülkiyet» müessesesi ile rakabet sistemi mütalâa edilmektedir.

Burada yapılan araştırmalara nazaran hususî mülkiyet ve rakabet serbestisini muhtelif cephelerden tetkik etmek icap eder.

1) Bu iki hukukî şart, ekonomik faaliyeti tahrik eden âmillerdir. 2) Ekonomi yaşayışının ahengini temin eden nazımlardır. 3) Hususî mülkiyet ve rakabet irat ve sermayelerin milli ekonomi kadrosu dahilindeki inkısamlarında da ehemmiyetli birer âmil teşkil ederler.

Bu kısmın, yine üç bahisten müteşekkil, ikinci ünitesinde, «devletin iktisadî hayattaki rolü» incelenmektedir. Birinci mebhas «devletin, zamanımızda ulusal ekonomi yaşayışındaki vazifelerine ikinci mebhas «devletin arsiulusal ekonomi yaşayışındaki rollerine» tahsis edilmiştir. 3 üncü mebhas, eserin en enteresan kısımlarından birini teşkil etmektedir. Burada, devletin ekonomi sahasındaki fonksyonlarının tarihi tekâmül seyri 1 : XIX uncu asra kadar. 2 : XIX uncu asrın başından itibaren zamanımıza kadar takip ve izah edilmektedir. Ve nihayet, devletin iktisadî rollerinin bugünkü yeni temayülleri, «ekonomi diriye»ye bağlı müessese ve usul-lerin mahiyetleri ile beraber tahlil edilmiştir.

III üncü kısım : *Ekonomik faaliyetlerde beşerî âmil.* başlığı altında nüfus meseleleri ve aile müessesesi tahlil edilmektedir. Nüfus, ilk önce kemmi unsurlarının iktisadî faaliyet üzerinde yaptığı tesirler bakımından mütalâa edildikten sonra (birinci üniteye ait I, II, III, IV üncü mebhaslar) iki kısımdan ibaret diğer bir üniteye, ırk, ve nüfusun kalitesine aid diğer mütenevvi şartların iktisadî faaliyetlerle olan münasebetleri araştırılmaktadır. Yine bu kısma ait üçüncü bir ünite, «aile» müessesesine

tahsis edilmiştir. Aile, 1) beşer nev'inin, 2) ekonomik faaliyetin bekasını temin eden bir teazzuv ve müessese sıfatı ile tetkik edilmektedir. Tıpkı, ikinci kısımda, «devlet»in mütalâası için takip edilen usul ve sıra ile hareket edilerek, ailenin, tarihi tekâmülü organik olarak ve fonksiyonları bakımından mütalâa edildikten sonra ailenin zamanımızda, ekonomi hayatındaki rolleri, ve bu müessesenin iktisat çerçevesi içinde sosyal politika bakımından haiz olduğu ehemmiyet tahlil edilmektedir.

Bir ekonomi politik traité'sinde bu mevzulara, bu kadar büyük yük miqyas ve ehemmiyet dahilinde temas etmiş olmak itibarıyla, Brocard'ın eseri, Fransız neşriyatı için, muhakkak ki, bir yenilik merhalesidir.

IV üncü kısım: *Ekonomik faaliyetler üzerinde tesir icra eden, ekonomi ünitesinin toprak hudutlarına ait âmiller.* (Territorial şartlar).

Ekonomi ünitesinin, en eski ve iptidai merhalelerinden biri aile idi. Bu iptidai şekli, bir tarafa bırakılacak olursa, tarih seyri ve mekân dahilinde şu muhtelif tiplere tesadüf ederiz: *Mahallî ekonomi ve mıntaka ekonomisi* (l'Economie locale et regionale), *ulusal ekonomi* ve bazı münasebetler dahilinde: *Arstulusal ekonomi*.

İşte. IV üncü kısma ait, birinci bir «ünite»de bu üç tip ekonominin her birini teşkil eden unsurlar, ve bunların tarihi tekâmüllerile, bugünkü temayül ve vaziyetleri mütalâa edilmektedir. (I, II, ve III üncü bahisler).

Nihayet iki kısımdan ibaret ikinci bir ünite de, de bu muhtelif vaziyetler karşısında ekonomi politikasının temayül ve istikametleri araştırılmıştır. (Mahallî milli, beynelmilel tesanütler ve ekonomi politikası).

Ekonomi yaşayışının umumî şartlarını tahlil eden bu büyük eserde hakim olan esaslı noktaî nazar, kuvvetli bir «Millet» telâkkisidir. İktisadi bir teazzuv olarak nazarı dikkate alınan «Millet»; bir taraftan ulus ekonomisinin bütün amilleri arasında ve nihayet bütün ekonomik faaliyetler arasında kuvvetli ve samimi bir tesanüt ve bağlılığın mevcudiyetini ifade eden, bir millet ekonomisi telâkkisi, bu eserin umumî gidişini idare etmiştir diyebiliriz. Bu telâkkiye bir doktrin olarak ta, *Montchretien* den başlayarak Mercantilist lerde, *Fredirich List* de, ve *Listi* Amerikada takip etmiş olan *Carey*, Fransada temsil etmiş olan *Cauwés* de tesadüf ederiz. Bu telâkki ulusal ekonomi *Economie*

Nationale telâkki ve doktrininden başka bir şey değildir. İşte kısaca tahlil etmiş olduğumuz bu eserin muharriri olan Brocard, Fransada muasır milli iktisat mek'tebini temsil eden, en mütemyiz bir iktisateidir.

Bu itibarla, Truchy'nin, büyük *traité*'sinde çizdiği plân dahilinde, bugünkü ekonomik hayatı, müşahhas ve tarihi hüviyeti içintetkike tahsis olunmuş olan II inci cildi, Fransız iktisatçıları arasında, «Principes d'Economie National et Internationale» [*] muharririnden daha büyük bir salâhiyetle yazabilecek bir zatı tasavvur etmek kabil olamaz. Ekonomik yaşayışı ulusal ve arsiulusal cephelerinden, «organik» birer bütün olarak tetkik etmiş olan, *Brocard*, büyük *traité nin* kendisine tahsis edilmiş olan cildinde başarmış olduğu ilmi ve didaktik muvaffakiyetle, ulusal ekonomi sisteminin, yalnız ekonomi politikası sahasında değil, aynı zamanda, ekonomi ilminin umumi tasnif ve telâkkilerine de mal edilmeğe kabiliyetli bir doktrin olduğunu ispat etmiştir. Bu itibarla, Cauwés den sonra, bu eseri yazmış olmakla, Lucien Brocard'ın Fransada on dokuzuncu asrın son senelerinde açılmış olan bir çığının en güzel eserini meydana koymuş olduğuna şüphe yoktur.

Doçent Ahmed Ali Özeke

[*] Principes D'Économie Nationale et Internationale Cilt, 3. Recueil Sirey 1933.